

LIBERTAS

Nr. 18

Marts 1994

Mission impossible?

Redaktionen

En liberalist springer ud

Per Ørum-Hansen & Lars Christensen

Lad mennesket blomstre!

Anders Fogh Rasmussen

Sort snak fra Fogh Rasmussen

Ole Lange

Konservative antiholdninger

Per Stig Møller

Fogh Rasmussens strategiske dilemma

Kim Behnke

Nobelpristagerne i økonomi 1993

Bo Andersen

Frank Zappas sidste turné

Jonas Virdalm

Bog anmeldelser

James Fitzjames Stephen: Liberty, Equality, Fraternity

Anders Fogh Rasmussen: Fra socialstat til minimalstat: En liberal strategi.

Tidsskriftet Libertas

Tidsskriftet *Libertas* er et uafhængigt nyliberalistisk tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed, der udgives af selskabet Libertas.

Libertas udkommer 4 gange årligt og postomdeles til abonnenterne.

Abonnement

Årsabonnement (4 numre) kr. 200,00

Indbetal på selskabet Libertas' girokonto 80 80 5 77 eller send en check til forretningsføreren. Husk fuldstændig angivelse af navn og adresse.

Kontakter*Forretningsfører*

HC Hansen

Vestagervej 27

2900 Hellerup

Tlf.: 39 40 34 70

Redaktør

Per Ørum-Hansen

Yrsavej 13, 3.

2000 Frederiksberg

Tlf.: 38 88 61 15

Fax: 38 88 16 86

Adresseændringer

Adresseændringer bedes meddelt HC Hansen på ovenstående adresse. Udebliver *Libertas*, kan erstatningseksemplarer rekvireres hos postvæsenet.

Tillæg for levering udenfor Danmark og Færøerne

Prioriteret levering (A prioritaire):

Norden kr. 30,00

Grønland kr. 55,00

Øvrige Europa kr. 40,00

Øvrige udland kr. 60,00

Ikke-prioriteret (B economique): 90% af ovenstående.

Betaling fra udlandet

Indbetal på selskabet Libertas' danske girokonto 80 80 5 77 (dette er i hvert fald muligt i Skandinavien) eller send en udenlandsk check på beløbet + 40 danske kroner i gebyr (omregnet til pågældende udenlandske valuta) til forretningsføreren.

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0107-8046.

© Libertas 1993. Eftertryk med kildeangivelse er tilladt.

Artikler — signerede eller usignerede — udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Redaktion

Niels Erik Borges (ansvh.)

Herluf Trollesgade 7, 3.tv.

1052 København K

Tlf.: 33 91 45 99

Christoffer Boe

Kristoffer Bohmann

Vestre Allé 1, 4.th.

9000 Aalborg

Tlf.: 98 16 25 24

Mikael Bonde Nielsen

Rasmus Dalsgaard Nielsen

Rydevænget 91

8210 Århus V

Tlf.: 86 15 71 51

Henrik Gade Jensen

Per Ørum-Hansen

Indlæg

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art, men påtager sig intet ansvar for materiale, der tilsendes uopfordret.

Indlæg sendes på 3.5" diskette vedlagt papirkopi (Format: DD eller HD; Macintosh eller PC; MacWrite, Word, WordPerfect eller alm. tekst) til: HC Hansen

Vestagervej 27

2900 Hellerup

Indhold

Mission impossible?	3	Fogh Rasmussens strategiske dilemma	13
<i>Redaktionen</i>		<i>Kim Behnke</i>	
En liberalist springer ud	4	Nobelpristagerne i økonomi 1993	15
<i>Per Ørum-Hansen & Lars Christensen</i>		<i>Bo Andersen</i>	
Lad mennesket blomstre!	7	Frank Zappas sidste turné	17
<i>Anders Fogh Rasmussen</i>		<i>Jonas Virdalm</i>	
Sort snak fra Fogh Rasmussen	11	Boganmeldelser	19
<i>Ole Lange</i>		<i>James Fitzjames Stephen: Liberty, Equality, Fraternity</i>	
Konservative antiholdninger	12	<i>Anders Fogh Rasmussen: Fra socialstat til minimalstat: En liberal strategi.</i>	
<i>Per Stig Møller</i>			

Mission impossible?

Kære læser

Diskussionen om hvilke strategier, der skal bruges for at skabe frie samfund synes at være uendelig. Der er næsten ligeså mange strategier som der er frihedsorienterede personer. Det er dog et bemærkelsesværdigt fællestræk, at mange strategier inddrager politiske institutioner og beslutningsprocesser. Dette skyldes øjensynligt det forhold, at det netop er de politiske institutioner og beslutningsprocesser, der ødelægger friheden. Derfor forekommer det nærliggende at inddrage de politiske institutioner i den reverse proces; bestræbelserne på at skabe frie samfund.

Margaret Thatcher er en af de få politiske ledere, der har demonstreret, at det med en velartikuleret frihedsorienteret strategi er muligt på bestemte områder at reducere staten og skabe mere frihed. Naturligvis kan det diskuteres, hvor effektivt og hvor meget Thatchers politik fik reduceret staten, men dem, der konkret fik skattelettelse og opnåede aktiekursgevinster i de privatiserede virksomheder er ikke i tvivl. En yderligere understregning af Thatcherismens praktiske anvendelighed er den kendsgerning, at hendes metoder blev kopieret og benyttet mange steder verden over. I dag bruges de succesfuldt i mange østeuropæiske lande.

Thatcherismens partielle succes til trods, må det i dag konkluderes, at det er tilhængerne af velfærdsstaten, der ideologisk set har sejret. Anmeldernes interesse var, med få undtagelser, koncentreret om de personlige vurderinger Thatcher præsenterer i sin selvbiografi. Det ville have været rimeligt at forvente, at der blev fokuseret på hendes succes med, i overensstemmelse med sin stålsatte ideologi, at trænge staten tilbage.

Anders Fogh Rasmussen er en politisk skikkelse, hvis udgangspunkt kan betegnes som næsten modsat Thatchers. Han er en politiker, der efter mange år i pragmatisk realpolitik pludselig bekender en ideologisk bevidthed, der sjældent er set i dansk politik. Det forpligter. Den typiske reaktion blandt anmeldere på Fogh Rasmussens bog *Fra socialstat til minimalstat* var, at de frihedsideer, der præsenteres i bogen er inkompatible med Fogh Rasmussens position som politiker. Imidlertid bør hans position som politiker ikke være et afgørende kriterie for vurderingen af bogens indhold. Det interessante ved udgivelsen var, at en etableret politiker, der tidligere har skrevet om så lidet ideologiske temaer som forbrugsbeskatning og borgerløn, pludselig præsenterer klare ideologiske budskaber med afsæt i de største moderne liberalistiske tænkere. Hvis der skal etableres en troværdighed om det arbejde, der ligger bag, kan det med rimelighed forventes, at bogens indhold søges omsat i konkrete politiske handlinger for at trænge staten tilbage. Thatcher har vist, at det i en vis udstrækning kan lade sig gøre. Imidlertid har Thatcher aldrig foretaget intellektuelle henvisninger, der så klart har udgangspunkt i individorienteret rettighedsetik. Da velfærdsstaten er en rodfæstet størrelse i alle politiske partier, synes det at være en umulig opgave at reducere staten. Det er en uomtvistelig erkendelse, at forsøg på at skabe frihed gennem politiske tiltag er en „mission impossible“. Derfor ville det have været naturligt, om Fogh Rasmussen som rettighedsliberalist og erfaren politiker havde behandlet temaet civil ulydighedsnægtelse som den eneste moralske overlevelsereaktion på politikernes amoralske overgreb.

Red.

En liberalist springer ud

Tidsskriftet *Libertas* har talt med Anders Fogh Rasmussen om udgivelsen af hans nye bog *Fra socialstat til minimalstat — en liberal strategi*.

I forbindelse med arbejdet med bogen gennemgik Anders Fogh Rasmussen det pensum han havde på økonomistudiet på Århus Universitet. I den forbindelse stod det ham klart, at det de studerende lærte ikke var en afspejling af den internationale debat, der foregik. Arbejdet med bogen gjorde Anders Fogh Rasmussen bevidst om, at han er keynesiansk uddannet. Han kom igennem universitetet uden kendskab til „alternativ økonomisk tænkning“. I sin ministertid begyndte Anders Fogh Rasmussen at interessere sig for de nye liberale økonomer, han skrev bl.a. en artikel i *Libertas* om nobelpristagerne, Stigler, Friedman, Buchanan og Coase, i økonomi fra Chicago Universitet. I bogen præsenterer han et liberalistisk syn baseret på etiske værdier. I interviewet begrundet Anders Fogh Rasmussen sit rettighedsliberalistiske udgangspunkt i en fordansket og ikke-sekterisk objektivistisk opfattelse.

Per Ørum-Hansen & Lars Christensen

Ideologisk udvikling.

I midten af min ministertid blev jeg bevidst om de tanker, der præsenteres i bogen. Jeg har gennemgået den udvikling, at jo længere tid jeg har været i politik, desto mere kritisk er jeg blevet over for det etablerede system. Jeg er ikke blevet mere og mere fanget af etablissement og de politiske systemer. I forbindelse med udarbejdelsen af et ideologisk grundlag for skattepolitikken begyndte jeg at føle, at der var behov for at begrunde liberalismen i noget andet end økonomisk hensigtsmæssighed. Det helt afgørende stød kom, da muren faldt. Denne begivenhed fandt sted cirka i midten af min ministertid. Efter Murens fald fornægtede alle begrebet socialisme. I den forbindelse fik jeg den tanke, at nu var der behov for at skrive en dansk bog om nyere liberal teori, da liberalismen ikke længere kunne begrundes i sin modsætning. De generationer, der vokser op efter den kolde krigs afslutning har behov for at kunne begrunde liberalismen i noget andet end spejlingen i dens modsætning.

Omkring 1989–90 begyndte jeg mere aktivt at søge den alternative litteratur. I den forbindelse stødte jeg ind i Ayn Rand. Før dette tidspunkt var rettighedsliberalismen som begreb ukendt for mig. Jeg måtte erkende, at jeg som minister ikke havde sammenhængende tid til at skrive. Men i de sidste år af min ministertid brugte jeg tid på at læse og samle litteratur, så jeg, når det blev muligt, kunne skrive bogen.

Rent praktisk har jeg haft et rettighedsudgangspunkt, uden at systematisere det. Dette skete først, da jeg blev bekendt med den internationale debat om rettighedsliberalisme. Vurderet i bakspejlet er jeg ikke overrasket over, at jeg endte på så klart et rettighedsliberalistisk udgangspunkt. Skatteydernes retssikkerhed var en af mine første sager som skatteminister. Jeg udfærdigede en erklæring om skatteborgernes rettigheder.

Den utilitaristiske vranglære.

Jeg har valgt konsekvent at fornægte nyttelæren og al dens væsen. Det er vigtigt ret demonstrativt at vise, at mange dan-

ske liberalister har været forkert i byen, når de har brugt utilitaristerne i beskrivelsen af vores rødder. Det er vigtigt, at bogen tager udgangspunkt i principielle forhold, og at der ikke sættes adresse på dem, der langes ud efter. Men nogle af dem skræpper jo selv op, når de blive ramt af pisken. Når danske liberalister har skrevet om liberalismens historie, har de været tilbøjelige til at tage udgangspunkt i utilitarismen. Derfor har jeg ret hårdhændet fornægtet den, fordi den leder over i en forkert boldgade.

Det ville være absurd, hvis nogen ville være i stand til at føre et bevis for, at et autoritært system var mere effektivt end et frihedsorienteret, og man så skulle bøje sig for det. Ingen, der mener frihed alvorligt kan have andet end et rettighedsudgangspunkt.

Problemet har været, at der ikke har været en debat i Danmark, der behandler utilitarisme over for rettigheder. De nye rettighedsorienterede strømninger har ikke fundet vej ind i den danske kulturelle, filosofiske og politiske debat. For mange danske liberale har bevidstheden om et stædet været et problem. Derfor er det et af bogens formål — selvom det inden for bogens rammer bliver kortfattet — at give en introduktion til disse tankegange. Det er nødvendigt at basere liberalismen på noget absolut, på rettigheder.

Objektivisme

Jeg forsøger at fordanske den meget amerikanske debat for ikke at blive misforstået. For eksempel er Ayn Rand meget provokerende på engelsk, fordi hun taler om den „etiske egoisme“. Hvis man introducerede begrebet „etisk egoisme“ på dansk, ville det straks blive misforstået, fordi ordet etik ikke er så kendt, og egoisme bruges på en anden måde på engelsk.

Når jeg tager Søren Kierkegaard frem, er det også for at fordanske. Der er mange, der har faret i harnisk over, at jeg kan tillade mig at trække Søren Kierkegaard for liberalismens vogn, men jeg har ikke påstået, at Søren Kierkegaard var liberalist, men i både Kierkegaards og Aristoteles tænkning findes der elementer, der i allerhøjeste grad fører til en rettighedsliberalisme. Jeg beklager, at Søren Kierkegaard, selvom han er

dansk, faktisk har betydet mindre for udviklingen af dansk tankegang end f.eks. Grundtvig har. Jeg er tøvende over for, hvorvidt Kierkegaard kan sættes ind i en objektivistisk ramme. Sagt meget forenklet har Søren Kierkegaard to elementer, som understøtter den aristoteleske opfattelse af mennesket. Det ene er hans teori om stadier på livets vej. Det er snublende nærliggende at drage paralleler mellem Aristoteles' beskrivelse af den praktiske visdom og Kierkegaard beskrivelse af stadier på livets vej. I begge tilfælde er der tale om, at kun mennesket selv er i stand til, gennem det at leve sit eget liv, at tage et ansvar for sine egne handlinger; at opnå den praktiske visdom; henholdsvis at finde det stadium på livets vej, som det menneske ønsker at leve. I ingen af tilfældene er der tale om, at der sættes en autoritet op, der giver en facitliste for, hvordan man skal leve sit liv.

For Aristoteles' vedkommende, er der tale om en objektivisme i den forstand, at han taler om, at mennesket har en natur, der gør det unikt. Derfor kan man ikke modellere mennesket til hvad som helst. Ud fra et kendskab til menneskets natur kan man fastslå, at der er noget, der er godt og noget ondt. Der er noget, der er rigtigt at gøre, og noget, der er forkert at gøre, i bestræbelsen på at nå det gode liv. Men det er kun det enkelte menneske, der gennem sine egne handlinger kan nå frem til det gode liv. Lidt på samme måde er det med Kierkegaard. Det er ikke så meget menneskets natur, der optager Kierkegaard. Det er spørgsmålet om, at mennesket står i et ansvarsforhold til noget uden for sig selv, hvilket for Kierkegaard er Gud. Dette er helt afgørende for forståelsen af friheden. Efter min opfattelse er Kierkegaards pointe, at ved at stå i et ansvarsforhold til noget uden for mennesket selv, da bliver mennesket ikke afhængigt af andre menneskelige skabninger, der sætter sig selv op som autoriteter. Disse er hvad jeg i bogen kalder, etikfabrikanter, der sætter sig selv op på den høje hest for at forklare, hvad, der er godt og hvad, der er forkert. Kierkegaard siger, at man kun er ansvarlig i forhold til sin Gud. Derved etablerer han i virkeligheden menneskets frihed, idet ingen mennesker kan sætte sig i mellem det enkelte menneske og Gud. Hvad enten man bruger den ene eller den anden indfaldsvinkel, når man samme konklusion; nemlig, at mennesket kun kan nå det gode liv ved selv at træffe beslutninger, ved at vælge og handle i frihed. Det er på baggrund af denne sammenhæng, at jeg har ønsket at inddrage Kierkegaard. Jeg ved godt, at jeg vil blive kritiseret for at bruge Kierkegaard som fortæller for liberalismen, men jeg betegner hverken Kierkegaard eller Aristoteles som liberalister.

Jeg synes, at der er en hårfin balancegang over til det rent autoritære, når man er objektivist. Noget af det lidt kult-agtige om Ayn Rand kan jeg ikke deltage i. Jeg har trukket objektivismen noget stærkere op, fordi jeg vil gøre op med den lidt danske udgave af liberalisme, som ud over utilitarismen har været værdirelativismen. I den danske debat har liberalismen været en fremstilling af, at det i grunden ikke er muligt at sige, at noget er mere rigtigt end noget andet. Liberalisme har ofte været ensbetydende med en total værdifattigdom. Den tager jeg hårdhændet fat på ved at bruge nogle objektivistiske indgangsvinkler. Fordi jeg har brugt Ayn Rand en hel del, vil jeg ikke sige, at jeg er 100 procent discipel af hende. Jeg vil ikke tages til indtægt for alt, hvad Ayn Rand har skrevet. Men hun fortjener at blive mere kendt på dansk.

Den tilsyneladende uløselige konflikt mellem at give menneskene friheden til selv at træffe sine valg og på den anden

side at undgå, at det ender i ren nihilisme, er til at overkomme.

Hvis man har som udgangspunkt, at det ikke er muligt at sige, hvad, der er godt og skidt, så ender det meget nemt i frihedens egen modsætning. I den forbindelse synes jeg, at Kierkegaard er velegnet. Han beskriver fortvivlelsen hos det menneske, der ingen faste værdier og ingen pejlemærker har i tilværelsen. Denne situation, hvor der intet er at orientere sig ud fra, kalder jeg frihed i tomhed. Det er kun en tilsyneladende frihed. Over for dette kan objektivismen bruges til at sige, at på den ene side skal mennesket kunne vælge frit, men på den anden side er det ikke alle valg, der leder den rigtige vej. Menneskets natur statuerer, at der er handlinger, der leder frem det gode liv, og der er handlinger, der leder den anden vej.

Vulgærgrundtvigianisme

Efter min opfattelse er det noget væs at tale om en folkeånd. Betragtningen om en folkeånd er jo kollektivistisk. Det er derfor, at jeg tager fat i Grundtvig og det jeg kalder „vulgærgrundtvigianismen“. I visse liberale kredse trives der en opfattelse af, at der findes en særlig folkeånd. Jeg anerkender selvfølgelig, at der eksisterer nationalitet. At være dansk er udtryk for fælles værdier. Dette hænger sammen med, at der er en fælles opfattelse af visse forhold. Det er klart, at når man har et fælles sprog og en fælles historie og lignende, så vokser man på en eller anden umærkelig måde op i en bestemt tradition. Det at tilhøre en sådan folkestamme giver en nationalitet og dermed nogle fælles træk. I den forstand mener jeg, at der er noget, der holder os sammen som folk. Men begrebet folkeånd, derimod, bliver ofte brugt som begrundelse for de vulgærgrundtvigianistiske betragtninger om folkelige fællesskaber som den enkelte skal indordne sig af hensyn til den overordnede folkeånd. Det er meget Hal Kocksk. Det forkaster jeg. Hvis man ser på Danmarks historie, navnlig de sidste hundrede år, vil man konstatere, at den er meget præget af passiv tilpasning. Det har lidt at gøre med den danske opfattelse, at mange føler, at vi står for noget som danske, men ifølge den værdirelativistiske opfattelse behøver den danske kultur jo hverken at være mere rigtig eller forkert end andre kulturer. Det gør jeg op med i bogen og siger, at de værdier og holdninger man har, skal man ikke være bange for at stille op som værdimål og sige, at her fra går min verden som individ.

Det er vigtigt at tage udgangspunkt i individet. I bogen tager jeg aldrig udgangspunkt i kollektive enheder. Selve begrebet folkeånd kan give mig myrekryb. Der har vi nogle sider, hvor „vulgærgrundtvigianerne“ misbruger Grundtvig. De interesserer sig alene for de kollektivistiske sider af Grundtvig, selvom han jo har arbejdet meget med individets frihed. Det er dem jeg prøver at trække frem.

Kunst skal give liv

Jeg stiller tre formål op som kunsten skal leve op til. For det første at være erfaringsformidler, hvilket jeg direkte knytter sammen med at nå den praktiske visdom, eller stadier på livets vej. Kunstens opgave er at hjælpe mennesket til at stræbe frem mod det gode liv. Kunstens anden opgave er at fungere som „livsbrændstof“; at give mod på at leve livet og stræbe frem mod det gode liv. Heri ligger en målestok for, hvad der er god og dårlig kunst. Hvis et kunstværk er decideret livsnedbrydende og ikke stiller et alternativ op for mennesket, der bygger liv op, er det ikke god kunst. Her er jeg objektivistisk, ikke?

Der er en risiko for at blive mistænkt for at være smags-

dommer. Men det er vigtigt at stille det op over for modsætningen; nemlig, at hvis man ikke er villig til at sige, at noget er godt og noget er skidt, så ender vi i ren værdirelativisme, der fører til nihilisme, der fornægter alle livsværdier.

Statstilskud

Jeg er nødt til at gøre en generel bemærkning om, det der i bogen kaldes, strategien, fordi jeg er blevet angrebet fra begge sider angående „politik-afsnittet“ i bogen.

Dem, der har et „renfærdigt“ ideologisk udgangspunkt kritiserer mig for at gå meget på kompromis i „politik-afsnittene“, og for at ikke drage den fulde konsekvens af analysen. Fra den anden side bliver jeg hånet for alligevel ikke at drage den fulde konsekvens af min analyse samtidig med, at jeg bliver kritiseret for de reformer, jeg foreslår.

Til denne kritik vil jeg sige, at bogen er bygget op i to dele. Den ene del er analysen, hvor der analyseres frem til minimalstaten. Jeg beskriver heri, hvad jeg forstår ved en minimalstat, selv det kan give anledning til diskussion, fordi der er forskellig opfattelse af en minimalstats størrelse. Jeg redegør dog for, hvordan og hvorfor jeg når frem til minimalstaten. I den anden del angiver jeg politiske løsninger. Vi har en socialstat, som vi ikke vælter fra den ene dag til den anden. Det ønsker jeg heller ikke at gøre. Danskerne har vænnet sig til at modtage velfærdsydelser, derfor er metoden til at gå fra socialstat fra minimalstat, at socialstaten til at begynde med indrettes sådan, at borgerne får valgfrihed mellem offentligt og private udbudte ydelser. Det vil herefter være det frie forbrugsvalg, der afgør takten, hvorved socialstaten forvandler sig til en minimalstat. Når borgerne gennem frie valg vælger private løsninger, så bliver ydelserne mindre statslige og mere private. Det gælder også kunsten. I den konsekvente gennemførelse af minimalstaten må staten trække sig ud af kunst- og kulturmarkedet. Jeg foreslår, at det foregår på den måde, at kunstnernes blik vendes væk fra statskassen ved at reducere tilskuddene og i stedet for giver dem skattesubsidier; i form af fradrag i stedet for tilskud. Selv om det er de samme penge, der er tale om, er den principielle forskel på tilskud og fradrag, at tilskud gør borgerne afhængige af staten, hvorimod fradrag gør staten afhængige af borgerne. Derfor er det bedre på kulturområdet at gennemføre forvandlingen fra socialstat til minimalstat ved gradvist at omlægge de nuværende tilskudsordninger til fradragsordninger.

Rationelt slavesind

Det kan virke som et skisma, når væksten i de offentlige udgifter tilskrives danskernes slavesind, samtidig med, at du, med udgangspunkt i public choice teori, beskriver, at væksten i de offentlige udgifter skyldes institutionelle forhold.

Jeg har ikke skrevet, at danskeren af natur er slave. Det er de institutionelle forhold, der bevirker, at vi opdrages til at være magtesløse og afhængige. Det er ikke en særlig dansk folkeånd, der bevirker, at vi skal bøje os.

Det er et rationelt slavesind.

Ja, det er et rammende udtryk i den forstand, at menneskene jo opfører sig rationelt, når systemerne er indrettet til, at man skal hive mest muligt ud af de offentlige kasser.

Udover at man skal kunne bruge sin stemmeseddel, vil jeg foreslå en række reformer, der gør det muligt „at stemme med fødderne“. Det skal være muligt at bruge stemmesedlen stærkere end i dag. Borgeren vil styrkes mod staten gennem begge

metoder. Mit forslag er, at det også skal være muligt at bruge stemmesedlen mod skattelovgivningen. Mere principielle skattelove bør kunne lægges ud til folkeafstemninger. Der skal indføres et forbud mod statslig gældsætning. Forslagene om valgfrihed er forslag om, at man skal kunne stemme med fødderne som den sidste udvej.

Den praktiske politiske problemstilling er, hvorvidt det er muligt at indbygge tilstrækkelige stærke mekanismer, der kan give borgeren kontrol med statsmagtens vækst og flytte flere og flere initiativer væk fra staten over til det private initiativ. Jeg foreslår i hovedsagen tre instrumenter i bogen. Det ene er forfatningsmæssige ændringer. Hele bør grundloven vendes om, sådan at der skrives en grundlov med henblik på at beskytte individets rettigheder. Grundloven i dag bærer modsætningsvis meget præg af at være givet fra regenten til folket og ikke af folket til regenten. Det andet er institutionelle ændringer, der som det første skridt til, at borgerne selv kan bestemme hastigheden hen i mod minimalstatens og dens omfang, giver borgerne total valgfrihed mellem offentlige og private ydelser. Det tredje er synliggørelse af de offentlige udgifter. Navnlig over for helt fundamentale sociale ydelser som bistandshjælp og sundhedsydelser vil synliggørelse kunne bringe os langt. Her er jeg pragmatisk. Det nytter ikke noget kun at stå med de flotte filosofier, hvis man ikke også tager det praktiske politiske skridt.

Forsikringsordninger á la den jeg foreslår for bistandshjælpen er et af de første skridt, der bør tages på en række områder. Man vil sige, at danskerne stadigvæk får de ydelser de har vænnet sig til, men nu de synliggøres bare. Når der bliver sammenhæng mellem omkostningerne til en ydelse og betalingen, opstår der en mere omkostningsbevidst adfærd.

Den svenske Lindbeck-kommissions rapport kan i høj grad paralleliseres til danske forhold, og i den forbindelse har det været glædeligt at opleve, at der i kølvandet på bogen nu er opstået en vældig debat om velfærdsstatens indretning. Der er sat en debat i gang, der ikke lader sig stoppe. Det er åbenbart for enhver, at man ikke løser problemerne ved bare rutinemæssigt at erklære, at man vil bevare velfærdsstaten mod de fæle fjender. Alle kan se, at de skandinaviske velfærdsstater har lavere økonomisk vækst end gennemsnittet i OECD. Der er en klar sammenhæng mellem den offentlige sektors størrelse og den økonomiske vækst. Derfor kan vi nemt komme i den situation, at velfærdsstaten ikke kan finansieres i dens nuværende omfang, og at der slet ikke er råd til en vækst.

Politikeren og liberalisten

Er det problematisk at skrive „alt for ideologisk“ som politiker?

Det er klart, at der er passage, hvor det er politikeren, der skriver, og derfor skal man være meget omhyggelig med, hvordan man skriver for ikke at blive misforstået. Der er ikke besluttet noget, der er holdt tilbage eller undertrykt, fordi jeg ikke turde skrive det. Jeg gjorde på et tidligt tidspunkt op, at jeg ville skrive en ideologisk bog, selvfølgelig med det i baghovedet, at jeg fortsat ville have et liv i politik efter udgivelsen. Men på den anden side valgte jeg at skrive sådan som jeg mener, at forholdene er og bør være, og ikke luske med formuleringerne. Men det er klart, at fra analyse til strategi bliver der et hop, som generer de „renfærdige“.

Lad mennesket blomstre!

Anders Fogh Rasmussen

Intet på jorden har højere værdi end det enkelte menneske! Mennesket har en særlig værdighed. Ja, det kan måske lyde lidt arrogant, men for mig er det indlysende, at mennesket har en højere værdighed end f.eks. en snegl. Alene det, at jeg gør mig overvejsen om den særlige værdighed, hæver mig over sneglen. Jeg tvivler på, at sneglen gør sig den slags tanker. Og i hvert fald kan jeg ikke diskutere spørgsmålet med beboeren i sneglehuset.

At jeg som menneske har en højere værdighed end sneglen betyder ikke, at jeg så kan gøre med snegle, hvad jeg vil. Det gør jeg bestemt heller ikke. Jeg hader at komme til at mase en snegl. Så under havearbejdet prøver jeg forsigtigt at redde sneglene fra rivens og skuffejernet voldsomme angreb. Hvorfor, vi mennesker har det sådan, kommer jeg senere tilbage til.

Lad os nu springe en masse teoretiske mellemregninger over og gå direkte til sagen: Mennesket er et fornuftsvæsen. Det betyder bestemt ikke, at alt, hvad vi mennesker gør, er fornuftigt. Verdenshistorien er kun alt for fyldt med eksempler på menneskets uforstand. Alligevel er mennesket et fornuftsvæsen. For vi har evnen til at tænke og handle fornuftsbe-tonet, at foretage rationelle valg.

At kunne tænke og handle ved hjælp af fornuften er det særegne ved mennesket. Det er den egenskab, som adskiller os fra alle andre skabninger på jorden.

Vi kan endda fastslå, at mennesket kun kan leve og overleve ved at foretage rationelle handlinger. Dyrs adfærd er givet ved instinkter og andre biologiske egenskaber. Menneskets tilværelse giver ikke sig selv. Tværtimod er menneskets overlevelse som menneske betinget af evnen til at opfatte verden i begreber, at drage slutninger om sammenhængen mellem disse begreber, at skaffe sig viden, at vurdere denne viden og at handle på basis heraf. Dyrets instinkt fortæller, at når vinteren nærmer sig, skal der samles forråd og forberedes vinterhi. Mennesket har ikke et sådant instinkt. Men mennesket har dannet begrebet „årstider“, har lært sammenhængen imellem dem og kan handle på basis af denne viden.

Fornuften som det ordnende princip

Lad os nu se lidt nærmere på, hvad der egentlig bestemmer vore handlinger. Der er vist enighed mellem biologer, psykologer og filosoffer om, at vi kan beskrive mekanismen bag menneskets handlinger nogenlunde sådan her: Vi har i os nogle naturgivne basale kræfter, som giver dynamikken. Under eet kalder vi disse kræfter begær, attrå, trang, drift eller stræben. Det er i kraft af dem, at en handling kan blive sat i gang, kan blive virksom i mennesket, og udført. Lidt forenklet sagt: Det er trangen til at nå et bestemt mål, som sætter en handling i gang. Men for at nå målet skal der mere til end det blotte begær. Der kommer så fornuften ind. Fornuften styrer begæret frem mod målet. Selve dynamikken er det ikke fornuftens opgave at give. I den forstand er fornuften ikke skabende. Vi kan sige, at fornuften har en rent ordnende funktion.

Fornuften er en vurderende instans. I den forstand er den overordnet de basale kræfter.

I gennemførelsen af en handling er fornuften ikke nødven-

digvis den stærkeste kraft. Begæret kan meget vel tænkes at vinde over fornuften. Men som ledelsesprincip for de basale kræfter i mennesket er den absolut nødvendig og overordnet.

Så vidt arbejdsdelingen mellem begær og fornuft. Da nu fornuften er det, der adskiller os fra alle andre skabninger på jorden, er det ret og rimeligt, at vi nu kaster os over den og ser nærmere på indholdet. Fornuft kan nemlig være flere ting. Siden den tyske filosof Immanuel Kant har det været almindeligt at sondre mellem tre slags fornuft: Teoretisk fornuft, praktisk fornuft og æstetisk fornuft. Med denne tredeling er der banet en vej for en forening mellem fornuft og følelse.

Den teoretiske fornuft består af to elementer, dels vor evne til at lære tingene at kende, det vil sige erkende, dels at bruge denne erkendelse som et redskab til at ændre forholdene. Den teoretiske fornuft anvender vi derfor i bl.a. arbejde og videnskab.

Den praktiske fornuft bruger vi til at forme vort forhold til andre mennesker. Ved hjælp af den praktiske fornuft gør vi os forståelige for andre og kommer til at forstå dem. Det er den praktiske fornuft, vi bruger, når vi forsøger at overbevise andre med argumenter. Ifølge Kant er den praktiske fornuft evnen til at opstille og følge almene, etiske principper.

Endelig har vi den æstetiske fornuft. Den indeholder evnen til at forstå, hvad vi selv er, altså selvforståelse, og evnen til at forstå, hvad begivenheder og omgivelser betyder for os, altså tilværelsesforståelse. Den æstetiske fornuft kan være lidt svær at få hold på. Lad mig derfor dykke lidt længere ned i den.

Allerede Platon opererede med, at sjælen indeholder noget, han kaldte thymos, et ord, det er svært at oversætte, det kan f.eks. betyde „besjælethed“. I vore dage er thymos blevet oversat til anerkendelse. Mennesker stræber efter anerkendelse af egen værdi. Thymos er en medfødt menneskelig selv-værdsfølelse. Vi mener, at vi som mennesker har en vis værdi. Når andre mennesker behandler os, som om vi var mindre værd, føler vi vrede. Omvendt føler vi skam, når vi ikke lever op til vor egen oplevede værdi. Når vi bliver anerkendt korrekt i forhold til denne, føler vi stolthed.

Den æstetiske fornuft indeholder desuden evnen til at danne et såkaldt „mimetisk forhold“ til vore omgivelser. „Mimesis“ betyder strengt taget „efterligning“. Vi kunne også sige „identifikation“. Et mimetisk forhold til vore omgivelser betyder, at vi er optaget, opslugt af fænomenernes sansemæssige kvaliteter, deres form, farve, udseende. Vi kan danne et mimetisk forhold til naturen, fordi vi kan identificere os med dens livsprincipper. Når bladene bryder frem fra træets kviste, oplever vi en kraft og bevægelse, som kalder på vor egen kraft og evne til bevægelse. I denne efterligning (mimesis) kan vi identificere os med træets livsprincip. Og således kan vi generelt identificere os med naturens livsprincipper. Det er derfor, at nogle af os er kede af det, hvis vi kommer til at mase en snegl!

I bogen *En snegl på vejen* skriver biologen Jesper Hoffmeyer om fuglesangen: „Den minder os om noget ved os selv. Vi er ikke fugle, men vi kan høre, at fuglenes sang betyder noget, og derfor kan vi identificere os med dem.“ Og om træer: „I kraft af deres lange livshistorie fremstår de for os som skulpturer, der i et nu fortæller os om et levende væsens måske hundred-

årige livtag med tidens omskiftelser“.¹

Den mimetiske aktivitet er altså evnen til at være optaget af vore omgivelser, uden at det skal tjene et praktisk formål.

Det er ikke sært, at den æstetiske fornuft også bliver kaldt den følende fornuft. For i den æstetiske fornuft er følelser og fornuft i høj grad forenet.

Der er mere mellem himmel og jord ...

Således udstyret med hele tre slags fornuft skulle vi nu tro, at vi mennesker kunne klare og forklare alt. Men, vi bliver hurtigt ydmyge, når vi begynder at stille eller at skulle besvare spørgsmål om tilværelsens helt fundamentale forhold. Hvilke forældre har ikke måttet give fortabt, når børnene stillede nærgående spørgsmål om universets skabelse og uendelighed? „I begyndelsen skabte Gud himlen og jorden,“ siger Første Mosebog. Og hvad var så før begyndelsen? Og hvem kan forklare baggrunden for den enestående naturens orden? Hvert svar kan afføde et nyt spørgsmål i en uendelig kæde. Også viden-skaben må give fortabt.

Det er umuligt at opfatte verden anderledes, end at livets proces er styret af guddommelige principper. Der er noget, som vi mennesker ikke kan forstå og forklare. Vi må erkende, at der er noget, som er større end os selv.

I *Mærk verden* skelner Tor Nørretranders mellem Mig og Jeg: Et forbevidst menneske er kun et Mig. Et bevidst menneske tror, at det kun er Jeg. Mennesket er altså gået fra en periode, hvor det kun var et Mig til en periode, hvor det tilsyneladende kun er et Jeg. I Mig'ets periode blev adfærden kontrolleret af „stemmer udefra“, mens det i Jeg'ets periode er bevidstheden, der mener at kontrollere tingene.

Imidlertid må det bevidste Jeg bøje sig og erkende, at der er noget som bevidstheden Jeg'et, ikke kan kontrollere. Gud er da Jeg'ets redning. „En kraft, der er langt større end Jeg'et og virker gennem alle ting og tildragelser i verden. Den guddommelige intervention kan anvendes som forklaring på alt det Jeg'et ikke kan redegøre for i den person, som Jeg'et angiveligt gennemskuer og kontrollerer. ... Gudsbegrebet dækker alt det ved Mig'et, som ikke er Jeg'et.“²

Jeg ved godt, at min kritiske læser vil indvende, at denne fremstilling er et forsøg på at give en rationel forklaring på noget irrationelt. At tro på Gud skal hverken begrundes eller forklares, vil hun sige. Men for mig er der ikke noget modsætningsforhold mellem at bruge sin fornuft og så samtidig erkende, at et sted rækker fornuften, det rationelle, ikke længere. Dét må jeg ty til noget irrationelt, at tro på et guddommeligt princip. At tro vil sige, at jeg ikke med min fornuft kan fatte det guddommelige. Troen er det, der tager over, når fornuften har nået sin grænse.

Her kan jeg også støtte mig lidt til Søren Kierkegaard. Og jeg vil bruge professor Johannes Sløk som kilde. I bogen *Moralen der blev væk* skriver Sløk, at det ifølge Kierkegaard ikke bare er umuligt at bevise Guds eksistens, men at det tillige er gudsbespotteligt at forsøge på det. Det ville forvandle Gud til en størrelse, man havde hold om, noget, man kendte til, uagtet begrebet om Gud er begrebet om det ubegribelige, og just det medfører, at man ikke med sikkerhed kan vide noget.

At mennesket er et fornuftsvæsen, er altså ikke ensbetydende med, at vi er følelseskolde og beregnende væsener, som alene kan forholde sig til det, der kan måles og vejes, ses og høres. Den følende fornuft kan hensætte os i sindsstemninger, der bestemt ikke tjener praktiske formål, men er udsprunget

af menneskelig selv værdsfølelse. Og ved siden af fornuften er der plads til, at troen kan tage over, når fornuften ikke længere rækker.

Nej, at holde fornuften op som en grundlæggende dyd betyder anerkendelse og accept af fornuften som vor eneste kilde til viden, vort eneste instrument til at måle værdier og vor eneste vejleder, når vi skal beslutte vore handlinger. Det betyder, at vi kan og bør erkende vor egen kapacitet, vort potentiale, og at vi hele tiden bør stræbe efter at udvide vor erkendelse og dermed vor viden.

Vore holdninger, værdier, mål, ønsker og handlinger skal vi basere på, udlede af og vælge fra en så præcis og omhyggelig tankevirksomhed, som vore evner rækker til. Vi har et ansvar for at foretage vore egne valg og vurderinger og leve ved hjælp af vor egen tankevirksomhed. Vi må aldrig opgive vore egne holdninger i den blotte hensigt at ofre os for eller indordne os under andre. Vi må aldrig forfalske sandheden og virkeligheden. Vi må aldrig stræbe efter eller belønne det ufortjente. Vi må aldrig sætte en handling i gang uden at kende vore egne formål og motiver eller træffe beslutninger eller danne holdninger, der strider imod den viden, vi har. Og frem for alt må vi ikke prøve at slippe igennem med at få opfyldt selvmodsigende og modstridende ønsker, der logisk ikke kan opfyldes på én gang. At bruge fornuften betyder også en afvisning af enhver form for mysticisme, det vil sige en afvisning af at gøre et liv i det hinsidige til værdimål og vejleder for det nærværende, jordiske liv. Det er på ingen måde en afvisning af religiøsitet. Men det er en understregning af, at indholdet af det religiøse liv er det faktisk givne menneskeliv — ikke et indre liv i mystikkens meditation, ikke livsfornægtelse i forventning om den evige salighed.

Det personlige ansvar

Helt grundlæggende er der to måder, som mennesket kan leve eller overleve på: Enten ved at forsøge sig selv i kraft af produktivt arbejde eller ved at aftage og nyde frugten af andres arbejde. Vi kan være ydere eller nydere.

Jeg vil fastslå, at mennesket har et ubetinget og ufravigeligt ansvar for at leve sit eget liv. Det enkelte menneske har ikke pligt til at vie sit liv til andre. Og tilsvarende har intet menneske ret til eller krav på, at andre mennesker overtager ansvaret for den pågældendes liv.

Der er flere grunde til, at vi har det absolutte ansvar for vort eget liv. Først og fremmest fordi mennesket har ret til at eksistere for sin egen skyld. Det er Immanuel Kant, der har formuleret den morallov, som siger, at man aldrig må behandle mennesket blot som middel, men altid tillige som formål. Mennesket er udstyret med en værdighed og ukrænkelighed. Det er sit eget formål, og derfor må det ikke reduceres til en slave. Jeg har ret til at leve for min egen skyld, men spejlbilledet af den konstatering er selvfølgelig, at jeg ikke har krav på at blive forsørget af andre — for de har en tilsvarende ret til at leve for deres egen skyld.

Denne udlægning af det personlige ansvar vil af kollektivistiske blive udlagt som egoisme og selvtilstrækkelighed. Men det er kollektivisterne, som forvansker begreberne og vender tingene på hovedet.

Det indser vi lettest ved at stille to modpoler op over for hinanden. Skal mennesket have ret til at leve for sin egen skyld eller er menneskets opgave at leve for andres skyld? At have ret (og pligt) til at leve for sin egen skyld vil jeg kalde „person-

ligt ansvar“. At have pligt til at ofre sig og leve for andres skyld vil jeg kalde „altruisme“. Ifølge ordbogen betyder altruisme, at vi uselvsk skal leve for andres vel.

I den kollektivistiske ordbog er begrebet „personligt ansvar“ blevet forvrænget til „egoisme“. Og i kollektivismens tidsalder er mennesket blevet indpodet, at egoisme er ondt, og at uselvskhed er den ideale dyd. Som modpoler mellem ondt og godt er vi blevet tilbudt to begreber: egoisme og altruisme. Egoisme bliver defineret som „at ofre andre for sig selv“. Altruisme — „at ofre sig selv for andre“. Gang på gang bliver det indprentet, at selvopofrelse er en særlig dyd. Og hvem kan så være tilhænger af andet end altruisme?

Men prøv at tænke dybere over det valg, som vi reelt bliver stillet overfor. Hvis det er sandt, at valget står mellem egoisme og altruisme, så har vi i realiteten fået det umulige valg mellem at blive skudt eller hængt. Vi er efterladt uden andet valg end smerte. Enten påfører vi andre en smerte eller et afsavn for vor egen vindings skyld, eller også påfører vi os selv en smerte eller et afsavn af hensyn til andre mennesker, som vi ofrer os for. Vi er tvunget til at acceptere masochisme som vort ideal — under truslen om at sadisme er det eneste alternativ.

Jeg nægter at anerkende den kollektivistiske fordrejning af begreberne. Dels er det en misforståelse at gøre altruisme til en særlig fremhævelsesværdig dyd. Dels er retten til at leve for sin egen skyld ikke identisk med egoisme i betydningen: Udnyttelse af andre.

Altruismens grundprincip er, at mennesket ikke har ret til at leve for sin egen skyld. Retfærdiggørelsen af menneskets hele eksistens er derimod at tjene andre, og selvopofrelse er den højeste moralske dyd.

På dette sted kan det godt være, at en og anden siger fra med en indvending om, at helt så alvorligt er det med forpligtelsen over for andre ikke ment. Jamen, hvilken forpligtelse taler vi ellers om? Et personligt ansvar er udeleligt. Enten har jeg et personligt ansvar — eller også har jeg ikke. Hvis jeg ikke har et personligt ansvar for mit eget liv, så er konsekvensen, at jeg kan gøre krav på andel i udbyttet af andres indsats. Spejlbilledet af det er, at andre har pligt til at ofre sig for min skyld, at de skal være altruister.

Den yderste konsekvens af det altruistiske synspunkt er at sige: Det er umoralsk at leve i kraft af egen indsats, men moralsk at leve i kraft af andres indsats. Det er umoralsk at tjene penge, men moralsk at drive den af. Det er umoralsk at være sin egen lykkes smed, men moralsk at opnå lykke i kraft af andres blod og sved.

Det er åbenbart, at altruisme ikke kan stilles op som et moralsk påbud. Ingen kan vel i ramme alvor mene, at menneskets eneste eksistensberettigelse er at tjene andre, at ofre sig selv for andres skyld. Hvis det nemlig var tilfældet, ville mennesket ikke længere være et formål i sig selv, men et middel for andre.

Faktisk kan vi sige, at hvis selvofring er det højeste moralske mål, må jeg være henvist til at købe retten til mit eget liv, krone for krone, fra enhver, der måtte nærme sig med krav om andel i udbyttet af min indsats. Andres behov bliver den første forpligtelse i mit liv og det moralske formål med min eksistens. Mennesket bliver reduceret til offerlam. Ayn Rand kalder det „moralsk kannibalisme“.

Bag den smukt polerede overflade gemmer altruismen i virkeligheden den eneste sande form for hensynsløs egoisme i betydningen: At udnytte andre for sin egen skyld. Hvis det

nemlig statueres, at jeg har krav på udbyttet af et andet menneskes arbejde, så har jeg jo en legitim adgang til grænseløs rovdrift på det, som er mit medmenneskes ejendom. Og det er virkelig en egoisme, som påfører et andet menneske lidelse og afsavn.

Nej, vi må statuere, at det enkelte menneske har et ansvar for sit eget liv. At påtage sig det personlige ansvar for sit eget liv er ikke hensynsløs egoisme, der krænker andre for egen vindings skyld. Tværtimod. Det menneske, som tager ansvaret for sit eget liv, ofrer ikke andre. Det er et menneske, som er hævet over at udnytte andre på nogen måde. Det personligt ansvarlige menneske fungerer ikke gennem sine medmennesker, udnytter dem ikke som redskab for sig selv, lever ikke blot for at tjene andre, og beder ikke selv om offer fra noget andet menneske.

Valget mellem egoisme og altruisme er en falsk problemstilling. Valget står ikke mellem at ofre andre eller at ofre sig selv. Det sande valg står mellem selvstændighed og afhængighed mellem yder-moral og nyder-moral, mellem selvstændighedskultur og slavesind. Da mennesket er et formål i sig selv, ikke må reduceres til et middel for andre og har ret til at leve for sin egen skyld, må jeg fastslå, at „det gode“ er alt det, der fremmer selvstændighed og yder-moral, medens „det onde“ er alt det, som fremmer afhængighed og nyder-moral.

Det er indlysende, at samfundet går til grunde, hvis det lægges til grund, at det enkelte menneske har ret til at leve parasittens tilværelse, det vil sige snylte på andre. Hvis alle vælger at leve sådan, bliver der selvsagt ikke skabt nogle ressourcer at snylte på — den gennemført parasitiske tilværelse forbyder sig selv.

Intet menneske kan forpligtes til at være så selvopofrende, at det i yderste konsekvens medfører, at den pågældende selv går til grunde. Hvis det blev udgangspunktet, at menneskets opgave først og fremmest er at hjælpe andre mennesker, er der principielt ingen grænser for, hvor meget altruisten skal aflevere af sine egne ressourcer. Hører altruistens forpligtelse op, når den pågældende har afleveret så mange ressourcer, at der kun er levnet det nødvendige eksistensminimum — eller skal også resten afleveres med den konsekvens, at altruisten går til grunde? Det er logisk selvmodsigende, for så kan altruisten ikke længere udføre sin gerning.

Det synes logisk, at en altruistisk forpligtelse ikke kan række så langt, at det medfører altruistens egen undergang. Men hvor går grænsen så? Der kan lige så vel argumenteres for, at det enkelte menneske har en forpligtelse til at skabe sig selv så mange ressourcer, at der er noget at aflevere af til dem, der trænger.

Martin Luther har udtrykt det således: „Du skal ernære dig med dit eget arbejde, for at du kan have dit eget og også kan give den trængende noget. Det er du skyldig, og gør du ikke således, vil Gud ikke betragte dig som en kristen, men vil dømme dig som tyv og røver, fordi du går ledig og ikke selv arbejder for det hvorved du ernærer dig, men har taget andres blod og sved.“³ At have ret til at leve for sin egen skyld indebærer ikke, at vi skal isolere os fra andre mennesker. Tværtimod hører det med til ansvaret for vort eget liv, at vi bliver bevidste om vor personlige identitet ved at leve sammen med andre mennesker. Isoleret på en øde ø kan vi ikke måle og vurdere vore egne handlinger i forhold til andre mennesker. Kun ved at være sammen med andre mennesker i samfund kan vi erhverve

det „spejl“, som sætter os i stand til at erkende vor egen karakter og hele identitet.

Vi har brug for venskaber for selv at leve.

Et fællesskab med mennesker, der lever, tænker, producerer og skaber selvstændigt og uafhængigt, stimulerer positivt vor evne og lyst til selv at tage ansvar for vort eget liv og leve et godt liv. Omvendt har det en negativ indflydelse på overlevelses-evnen at være sammen med kriminelle og mennesker, der blot prøver at slippe uden om pligten til at tage vare om deres eget liv.

Andre menneskers moralske værdier kan have enorm betydning for vort eget liv. Når vi deler andres holdninger og værdier, føler vi agtelse og hengivenhed for dem, og resultatet er beundring, venskab eller kærlighed. Men også dette har sit udspring i interesse og ansvar for vort eget liv. Kærlighed, venskab, respekt, beundring er det følelsesmæssige svar på et andet menneskes egenskaber, en følelsesmæssig erkendtlighed til gengæld for den glæde og tilfredsstillelse, som dette medmenneskes karakteregenskaber har givet os. Kun et umenneske eller en altruist vil hævde, at påskønnelsen af et andet menneskes egenskaber er uselvvisk, at det for ens egen skyld er ligegyldigt, om man har at gøre med et geni eller et fjols, om man møder en helt eller en bandit, om man gifter sig med den ideale ægtefælle eller en bums. Selvfølgelig har det altså sit udspring i en interesse for ens eget liv. Og sådan skal det også være. For kun ved at være bevidst om sit eget værd kan et menneske give af sit følelsesmæssige overskud til andre mennesker. Kun ved at tage ansvar for vort eget liv kan vi være noget for andre. Mennesket kan udmærket vælge at tjene andre, men det er ikke en fordring. Handlingen skal begrundes i, at det er et personligt ønske at ofre sig. Den skal og kan ikke begrundes i, at det er formålet med menneskets liv at vie sit liv til andre.

At tage ansvaret for sit eget liv er ikke det samme som kynisk egoisme. Tværtimod er det egoisme at leve parasittens tilværelse og snylte på andre. At tage ansvaret for sit eget liv er heller ikke uforeneligt med at gøre gode gerninger over for andre mennesker. Tværtimod er det kun den, der har taget ansvaret for sit eget liv, der selv kan beslutte at gøre en god gerning over for andre.

Etik

Filosoffer har i tidernes løb interesseret sig meget for, om mennesket grundlæggende er godt eller ondt. Mon ikke den sagtmodige konklusion er, at det kan vi ikke sige noget entydigt om.

Lad mig gentage, at „det gode“ er alt det, som respekterer menneskets ret til at leve for sin egen skyld og fremmer selvstændighed, uafhængighed og ydermoral, medens „det onde“ er alt det, som fremmer afhængighed, snylterånd og nydermoral. De fleste vil nok mene, at menneskeheden er en blanding af godt og ondt, og at der i de fleste mennesker er elementer af begge egenskaber.

Det gode liv er at lade mennesker blomstre i al deres forskellighed. I samspillet mellem mennesker må der så gælde nogle færdselsregler. Disse færdselsregler skal sikre, at mennesker lever fredeligt sammen, og at hvert menneske kan leve det gode liv samtidig med, at alle andre får samme mulighed.

Disse færdselsregler hedder etik: Læren om den rette handlemåde.

Vi skal lade mennesket blomstre. I de næste kapitler ser vi

så på, hvordan mennesket finder ud af den rette handlemåde.

Anders Fogh Rasmussen: *Fra socialstat til minimalstat. En liberal strategi*. Kapitel 3. 2. oplag. København: Samleren, 1993.

Noter

1. Jesper Hoffmeyer: *En snegl på vejen*, s. 199-200.
2. Tor Nørretranders: *Mærk verden*, s. 392.
3. Aleksis Petersen-Studnitz: „Luthers politiske, sociale og økonomiske anskuelser“, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1899, s. 277.

Sort snak fra Fogh Rasmussen

Ole Lange

Venstre forrygende succes de seneste måneder har fået de særeste virkninger, selv om der er længe til næste valg. Socialdemokratiet er gået i panik. Venstres næstformand Anders Fogh Rasmussen har sniffet til de høje procenter i meningsmålingerne og beruset sig i den titusindtallige tilgang af nye medlemmer. Han er blevet totalt skæv i sit sorte hoved — ude af stand til at tænke sammenhængende, selv om han er cand. oecon.

Eller også har han — hjulpet af sine teoretiske støttepædagoger cand. polit.erne Otto Brøns-Petersen og Henrik Bach Mortensen — forlæst sig tumlet på de moralsk-liberale, økonomiske fedthoveder i USA, der står bag den nyliberale modebølge. Det er den konservative Chicago-skoles økonomer med Milton Friedman i spidsen og teoretiske hoveder som F.A. Hayek, Ayn Rand, Robert Nozick og Murray N. Rothbard, hvis praktiske skræmmebilleder var de nu afdøde autoritære regimer i Central- og Østeuropa.

De navne har han så spædet op med lidt Kierkegaard og Grundtvig — befriet for hvad han kalder vulgærgrundvigianismen.

Alt er så rystet sammen til en cocktail, han kalder en ny liberal strategi, hvor socialstaten reduceres til en minimalstat. Sagt med andre ord: Velfærdsstaten skal afskaffes og erstattes af en ultraliberalistisk lillestat. Den skal holde nallerne væk og alene få statsbudgettet til at balancere med så små tal som muligt og holde inflationen nede.

Vrøvl, selvmodsigelser og floskler

Statsmagten skal afstå fra at føre aktiv finanspolitik og aktiv pengepolitik. Et hult ekko fra Manchester-liberalismen med 150 års forsinkelse.

Den cocktail smager ikke godt. Selv om forsøget er prisværdigt. For det er ikke hver sæson, en aktiv dansk politiker giver et ideologisk bud på udviklingen af fremtidens danske samfund — en liberal strategi.

Men bogen er fuld af vrøvl, selvmodsigelser og floskler, som Fogh Rasmussen udgiver for „anvendt filosofi“. Lommeuldsfilosofi er den mere korrekte betegnelse. Dertil er bogen skarp i tonen.

Hans udgangspunkt er frihed og moral. Og det kan vi alle gå ind for. Men allerede her starter vrøvlet. „Kun personlig frihed — og markedsøkonomi — giver mennesker mulighed for at handle moralsk,“ skriver han forordet. Havde kz-fangerne, der delte rationer med hinanden, personlig frihed? Havde en Vaclav Havel, folkene i charter-77 og borgerforum personlig frihed? Eller Sakharov i Sovjet?

„For at træffe moralske valg skal vi handle i fuldkommen frihed,“ skriver Fogh Rasmussen som argument mod, hvad han kalder kollektivismens begrænsninger. Han skriver for at bringe ny orden i vore liberale rødder. Men hvor eksisterer „den fuldkomne frihed“? Mange vil gerne have den adresse. Og selv i kollektivismens begrænsede samfund som det danske misbruges friheden til alt andet end moralske handlinger. F.eks. som dem vi har set i Nordisk Fjer, Hafnia og Baltica. Eller hos hans partifælle Klaus Riskær.

Endelig vil Fogh Rasmussen „skitsere nogle nye liberale visioner, der rækker ind i det næste årtusind“. For vi kan kun leve værdigt, hvis vi i højere grad tager hånd om vores eget liv, skriver han så rigtigt.

Fogh Rasmussens djævleteori

Men på næste side står, at liberalismen ikke er en ideologi med svar på hvordan mennesker bliver lykkeligere. Og for at selvmodsigelsen heller ikke her skal være til at misforstå, er næsten resten af hans bog svaret på, hvordan vi skal blive lykkeligere: Nemlig frihed for alt og alle med bekæmpelse af den satans stat og alt dens væsen. For de fleste danskere er blevet ynkelige slavenaturer, der sætter personlig frihed efter trygleri om materiel sikkerhed. „Danmark har udviklet sig til et samfund af livegne,“ skriver han. Socialstaten — som vi andre kalder velfærdsstaten, og som også Venstre var med til at skabe — har reduceret os til slaver og livegne. Og han har en djævleteori om årsagen: En statslig folkeopdragelse er gennem tre årtier sat i system af strategisk placerede ideologer, der har styret samfunds- og kulturdebatten, skriver Fogh Rasmussen og mener socialdemokrater.

Genindførelse af den uahæmmede liberalisme fra 1800-tallet

Heldigvis vil Venstres næstformand nu befri os alle ved at genindføre den uahæmmede liberalisme, som vi kender den fra 1800-tallet. Så går vi mod bedre tider til minimalstaten, hvor enhver egoistisk rager mest muligt til sig uden smålige hensyn eller regulering.

Det kunne være interessant at se denne befrielse gennemført over for Venstres gamle kernevælgere i landbruget — i stedet for EFs massive planøkonomi med en støtte på 250 milliarder kr. årligt. Og det kunne være interessant at få oplyst, om det var „den danske slavenatur“ med dens tryglende materialister og tryghedsnarkomaner, der d. juni 1992 stemte nej til Maastricht på trods af Ja-sigernes massive bål og brandtrusler.

Eller var det mon slavenaturen, der stemte ja til den næsten identiske traktat 18. maj i år under de samme trusler?

Bogen er banalt opkog af gammelt tanke- og vræggods. Intet er nyt — undtagen at Venstres næstformand nu fremstår som Fremskridtspartiets chefideolog. Plat og sort snak — i mere end én forstand.

Man må ønske bogen stor udbredelse blandt potentielle tilhængere af Venstre. Partiet, der mere end så mange andre siden Kanslergadeforliget 1933 har stemt efter pengepungen og for muligheden for at gennemføre statsstøtte og reguleringer, når det var opportunt.

Jo mere den bog bliver læst, jo før standser Venstres sandflugtsfremgang — i hvert fald hos tænksomme læsere. De findes vist stadig.

Konservative antiholdninger

Per Stig Møller

Det er fornemt, at Anders Fogh Rasmussen har brugt sit sabbatar fra ministerarbejdet til at gøre sig sine tanker om liberalismen og et liberalistisk samfund klart. Det er værdifuldt, at et menneske, som har været dybt involveret i beslutningsprocesserne træder et skridt tilbage og vurderer, hvad man nåede og opridsede, hvad han egentlig vil. Det er alt for sjældent, at vi møder denne kombination af aktion og refleksion. Ofte kan man jo få den fornemmelse, at de, som handler, ikke tænker særligt vidt, og de, som tænker, ikke handler særligt tit.

Det vil selvfølgelig være let at påpege over for Fogh Rasmussen, at han selv og Venstre ikke i alle sager har handlet i overensstemmelse med hans tanker, men det er også for let. For det første havde ingen regering med Fogh Rasmussen 90 mandater. For det andet er hans tanker ikke nødvendigvis allesammen Venstres. Hvis en politiker, som vil tænke dyberegående tanker, skal have hele sin folketingsgruppe i baghovedet hver gang han nedfælder et synspunkt i en bog, skal han ikke skrive bøger, men partiprogrammer. Fordi vi er i et parti, er vi ikke allesammen ens. Vi har forskellige meninger og forestillinger, som selvfølgelig brydes med hinanden. Ellers ville der ikke være nogen politisk udvikling og fornyelse.

Vi kan derfor godt notere os, at Fogh Rasmussens forestillinger om EF ikke er de samme, som Uffe Ellemann Jensens, idet Fogh Rasmussen ikke ønsker nogen union. Vi kan tillige notere, at hans forestillinger om folkeskolen ikke svarer til den nye folkeskolelov, som Venstre stemte for, men snarere svarer til Det Konservative Folkepartis. Personligt kan jeg også ærgre mig over, at hans rigtige tanker om licitation af alle offentlige opgaver aldrig blev gjort til lovforslag af den ansvarlige Venstre-minister, for jeg efterlyste flere gange en sådan lov. Jeg ville også have sat pris, at vi sammen var nået lænegere med miljøafgifterne, end vi gjorde, og som Fogh Rasmussen argumenterer godt for. Så havde vi fået dem indført, uden at de øgede skatte- og afgiftstrykket, hvilket er tilfælde med de afgifter Rødkløverregeringen nu indfører. Men i den daglige politik går det ikke altid, som man vil, og endnu sjældnere så hurtigt, som man ønsker.

Etik eller religion?

Det modige og gode ved Fogh Rasmussens bog er, at han tegner sit filosofiske udgangspunkt op og viser, hvilket samfund det fører ham til. Han gennemgår sobert og solidt den liberalistiske filosofi op til vore dage og lægger denne til grund for resten af bogen. Denne liberalisme får ham til at basere sin politik på etik. Heri er jeg enig. Det var engang på mode at sige, at alt er politik, men da politik kun er et instrument, må der selvfølgelig ligge noget bagved politikken, som fører instrumentet. Og dette er netop etikken. Det er i den vi afgør, hvad vi vil tale og derfor i den, at kravene til staten og grænserne for staten sættes. Retsopfattelsen er f.eks. fundamentalt et spørgsmål om etik, som så sættes igennem via straffelove, politi, domstole og fængselsvæsen.

Denne ovenfor anførte etik er imidlertid ikke helt Fogh Rasmussens. Ud fra den liberalistiske filosofi kommer han frem til, at vi hver for sig har retten til et godt liv i frihed. Det kan være rigtigt nok, men han mener, at dette grundkrav kommer fra „et overordnet etisk princip, som ikke er fastlagt af mennesket selv“, men fra „en autoritet uden for og hævet over mennesket selv, som giver grundlaget for etikken“. Dette er hverken filosofi eller etik, men religion. Vi kan

faktisk ikke slutte os til en sådan autoritet uden for mennesket. Vi kan vælge at tro, den er der, men hvis troen er forudsætningen for etikken, får vi et problem både med alle vore dages vantrø og alle dem, der faktisk ikke tror som vi. Nej, etikken er et valg, vi hver for sig træffer, og som knæsættes gennem samfundets demokratiske lovgivning. Derfor ender dette etiske valg i en politik. Har man som Fogh Rasmussen valgt, at det gode liv i frihed for den enkelte er det etiske krav politikken skal virkeliggøre, må det føre til en socialpolitik, som sikrer, at dette gode liv ikke ødelægges af andre, en indvandrer- og flygtningepolitik, som gør det gode liv muligt også for vore tilflyttere og en sikkerhedspolitik, som sikrer den frihed, som er forudsætningen for det gode liv.

Fogh Rasmussens vanskeligheder

Netop på det sociale område løber Fogh Rasmussen ind i vanskeligheder. Han fastslår, at man selv er ansvarlig for, om man får det gode liv, når blot samfundet først har sørget for de uddannelses- og sundhedsmæssige vilkår. Derefter er det op til en selv. Staten skal kun træde til, når man ikke selv har forskertset det gode liv. Når man altså er ramt af uheld, „der mere eller mindre stammer fra naturen“. Bortset herfra skal staten afholde sig fra at omfordele, for staten har ikke ret til at tage noget fra een, som man selv har erhvervet sig, i dette tilfælde lønnen eller formuen, når blot staten først har sørget for, „at der er lige adgangsmuligheder til arbejde, uddannelse mv.“

Fanden tager resten

Men hvad med de unge, som formenes adgang til uddannelser på grund af manglende praktikpladser og adgangsbegrænsningerne, selv om de principielt har „lige adgangsmuligheder“? Og hvad med alle dem, der bliver arbejdsløse på grund af afmatningen i økonomien i f.eks. Tyskland, de har jo haft lige adgang til arbejde, men blot valgt den „forkerte“ arbejdsplads og kan således ikke påberåbe sig „naturen“? Den liberalistiske ansvars- og frihedsfilosofi bliver her uetisk, for den lader fanden tage resten og blæser på, at også de må have krav på „et godt liv i frihed“, og på den kendsgerning, at social nød i realiteten udhuler friheden for den enkelte.

Som det vil være fremgået, er der forskel på liberalisme og konservatisme. Derfor er der også forskel i statsopfattelsen. Liberalismen vil have en minimalstat, men der er grænser for, hvor meget den må forsvinde, hvis man reelt skal beskytte det menneske, hvis enestående liv, staten hverken må udhule eller kaste for ulvene. Staten skal kun gøre, hvad det giver en særlig mening staten gør. Og som for længst påpeget er staten blevet alt for stor under sin udvikling til en velfærdsstat. Den styrer og leder os med alt for mange ledebånd, men vi kan ikke kappe alle båndene. Vi skal ikke gå fra lovjunglen til jungleloven. Vi skal øge vore frihedsgrader i stedet for at indskrænke dem, og vi skal ikke kun øge dem for os selv, men også for vores nabo. Deri består vores etik og dermed også vores politik. Og deri viser Fogh Rasmussens let læste og læseværdige bog, at forskellen mellem konservatisme og liberalisme består. Det vil selvfølgelig ikke ændre vores samarbejde, at vi kender disse forskelle, tværtimod er det gennem forskellenes samspil den dynamiske udvikling består. Og den står vi fortsat i fællesskab for.

Fogh Rasmussens strategiske dilemma

Kim Behnke

„Jeg hader at komme til at mase en snegl. Så under havearbejde prøver jeg forsigtigt at redde sneglen fra rivens og skuffejernet voldsomme angreb.“

„I have libertarian impulses.“

Bevidst, og brutalt revet ud af sin sammenhæng, vil de færreste kunne gætte, hvem dette citat er fra. Gæt fra den mere kvalificerede afdeling vil være en eller anden formand, Vagn Ravn eller Aage Måge, for en lokalafdeling af en dyreværnsforening. I et midteropslag i ugeavisen *Omegnens Se og Køb Blad* delagtiggøres områdets havefolk i den biologiske mangfoldighed af fauna og flora vi kan møde på vores vej ned gennem havens alt for mange og pasningskrævende kvadratmeter. Men nej — svaret er lysår fra naturmenneskets oprigtige påpegning af alle væseners leveret og Vor Herres udspekulerede grund til at placere faunaens mangfoldighed på jorden.

Ophavsmanden findes i den mest skumle og det mest kriminelle miljø i dette land. Ikke blandt småkriminelle motorcykel-supportbander som Hells Engels, eller blandt erhvervslivets tunge drenge ud i det kriminelle.

Nej, vi skal ind til kernen. Der hvor kriminaliteten er så udspekuleret, at hovedparten af den kriminelle bande har tiltaget sig retten til, og magtmonopolet til at definere lov og ret og godt og ondt. Vi skal bladre i Folketingets blå bog for at finde frem til den underfundige og snedige ophavsmand til netop dette citat.

Kriminelle

Men er Folketingsmedlemmer da kriminelle? Hovedparten opfatter ikke sig selv som kriminelle, de mener faktisk, at deres magtbegærlige og individkrænkende adfærd er lovlig — ja ligefrem nødvendig og nyttig. Blandt de grå jakkesæt og de blå nederdele findes der enkelte, som er mere betænkelige end som så. Ophavsmanden til citatet har nemlig i et tidligere embede klart, tydeligt og uden adkomst til misforståelser også fremsat tankevækkende udtalelser om, at „skat er tyveri“.

Vi har fat i dette efterårs mest debaterede debatbogsforfatter, tidligere skatteminister Anders Fogh Rasmussen. Med bogen *Fra Socialstat til minimalstat — en liberal strategi* har Fogh Rasmussen dygtigt og kompetent sat de liberale tanker til offentlig debat.

Men hvordan kan en tidligere skatteminister med rigtige og ideologisk vandtætte synspunkter om, at skat er tyveri, fremsætte synspunkter om, at snegle også har et liv at leve? Hvordan kan Fogh Rasmussen som tidligere chef for det mest individkrænkende af alle statens departementer, skattevæsenet, gøre sig overvejelser om snegles ret til ikke at blive trådt på, når han har været øverste chef for statsmagtens ultimativt mest brutale forvaltning. Fogh Rasmussen var gennem 5 år øverste chef for skattevæsenet, der mere end noget andet statsvæsen træder menneskelige individer under fode! Hvordan kan Fogh Rasmussen så gøre sig overvejelser om snegle?

Det sker fordi hans bog søger at give læseren medicin fra flere flasker på en gang. Fogh Rasmussen vil for det første gerne give en gennemført kritik af socialstaten. Det sker ikke alt for overbevisende. Fogh Rasmussen vil desuden give læserne en quick-reference til liberalismens historie og et kort indblik i den liberalistiske histories stamtræ.

Det lykkedes på glimrende vis. Fogh Rasmussen vil gerne give læserne en mere dybdegående introduktion til den objektivistiske, eller „Randianske“ del af det nyliberale budskab. Og søger at placere liberalismen ud fra moralsk-filosofiske overvejelser mere end traditionelle økonomiske begrundelser. Det lykkedes til en vis grad. Fogh Rasmussen søger også med bogen at give en bredere del af befolkningen en introduktion til, hvad der gemmer sig bag det tyndslidte udtryk: „personlig frihed“. Gennem en hurtig omtale af naturretighederne og argumenterne for og konsekvenserne af ejendomsretten til eget liv og levned giver han den personlige frihed et moralsk udgangspunkt. Den mission lykkedes også ganske pænt i betragtning af, hvem målgruppen er.

Sidst, men ikke mindst søger Fogh Rasmussen også at give nogle bud på, hvordan en liberal strategi skal være for processen fra socialstat til minimalstat — det lykkedes ikke.

Svag strategi

Her en anmærkning om det sidste. De øvrige afsnit kan der argumenteres både for og imod; vægtningen af argumenterne og omfanget af og dybden i stoffet. Hvis Fogh Rasmussen ønsker at få de nye tusinder af Venstre-vælger på rette ideologiske spor, kræver det dråbevis dossering af den lindrende og kraftgivende medicin.

Netop fordi Fogh Rasmussen vil være forgangsmand for en liberal opstand mod socialstaten, er den liberale strategi alt for svag og upræcis. Et enkelt eksempel er følgende præcise og udtømmende citat: „Slavesindet byder instinktivt de fleste at råbe på politikernes hjælp, så snart der dukker et problem op. Men det er ynkeligt og ydmygende at se afmagten udstillet, når virksomhedsledere, formænd for interesseorganisationer, kulturpersoner eller enhver anden knæler for statsmagten og bønfalder om flere love, flere tilskud, mere politik. Gør det ikke! For politikerne sidder på spring for dette ene: At fylde deres egen og andres tilværelse ud med frelsende og saliggørende lovgivning og regulering.“ (p. 228).

Nu kan man jo håbe, at alle læsere når frem til side 228. Men for den læser, der f.eks. ikke når længere end til side 34, er det jo ikke helt så godt, at Fogh Rasmussen dér har følgende udsagn: „At forvandle socialstaten til minimalstat kræver lovgivning og ændret administration, som betinger, at vi vinder politisk tilslutning i folketing, amtsråd, kommunalbestyrelse og andre demokratiske institutioner.“

Hvis læseren ikke når længere end til side 34, efterlades læseren med det indtryk, at en ændring af socialstaten blot er et simpelt spørgsmål om at lovgive lidt mere. Der skal imidlertid ikke laves flere love, men færre love. Der skal ikke tildeles byråd, folketing og amtsråd mere, men mindre magt. Uanset

om det er „gode“ venstrefolk eller „onde“ socialdemokrater, der sidder i byrådet, skal de ikke have magt til at regulere deres medmenneskers liv.

Fogh Rasmussens vækkelsesproces

Fogh Rasmussens overordnede bud på, hvordan vi kommer fra socialstat til minimalstat går over en „vækkelses-proces“. Fogh Rasmussen ønsker, at liberalismen skal forkyndes som den sande lære, og at nye generationer skal vokse om som sande liberale individer, der smider slavelænken og derigennem gør samfundet frit. Men bortset fra, at den proces kræver 30–40 år, og så måske endda mislykkes, så *tror* jeg heller ikke på, at projektet vil lykkes. Mennesker har brug for andet end åndelige og idealistiske grunde til at vælge en frihedsfunderet styreform. Fogh Rasmussen er selv opmærksom på de mekanismer, som driver større og større dele af befolkningen til at smage på socialstatens euforiserende frugt. Skattniveauets tyngende byrde frister til personlig vinding gennem udnyttelse af tilskudsordninger og socialstatens udbud af såkaldte „gratis goder“. Fogh Rasmussens, i øvrigt kvalificerede, litteraturliste mangler *Demain le Capitalisme* af Henri Lepage, hvorfra følgende citat om socialstatens overlevelse er hentet: „man har individualiseret fordelene ved velfærdsstaten, mens finansieringen er kollektiveret.“ Heri ligger et væsentligt bidrag til nøglen for en liberal strategi.

Fogh Rasmussen får aldrig doseret så meget liberal medicin, at befolkningen af idealistiske grunde fraskriver sig retten til at spise af socialstatens frugt. Vi skal derimod udnytte dén sunde menneskelige egenskab, at vi alle søger optimal lykke og velfærd for os selv. Vi skal ændre samfundet, ved at befolkningen fravælger socialstaten og tilvælger frihedssamfundet gennem valgprocesser, hvor den enkelte har personlige fordele.

Et enkelt eksempel fremmer pædagogikken: På trods af det enorme velfærdsbedrag den danske sundhedssektor i dag repræsenterer, gennem de uindfriede løfter om lige adgang til sundhedsydelse, når blot vi betaler verdens højeste skattniveau, finder folk sig i det. De hvide kitlers magt og de bekymrede politikeres løfter om nedbringelse af ventelisterne, hvis de bare får ekstrabevillinger, vil altid have så mange naive støtter, at systemet får lov til at fortsætte. Der opstår ikke oprør og den politiker, som kræver hele området privatiseret i én operation, vil løbe på Den Uendelige Vej.

Alternativ strategi

I stedet bør der lægges en liberal strategi, hvorefter det overlades til befolkningens eget valg og ikke mindst fravalg. Befolkningen selv skal være drivkraften bag en trinvis privatisering og afsocialisering af f.eks. sundhedsvæsenet. En strategi for f.eks. sundhedsvæsenet skal have følgende selvstændige trin på stigen:

1. Biletprivatisering, med fortsat lige ret for alle.
2. Selvstændige økonomiske sundhedsenheder.
3. Totalt frit valg af sundhedsleverandør for patienterne.
4. Ligeværdigt valg mellem offentlige og private sundhedsudbydere.
5. Egenbetaling for bedre service.
6. Gradvis tilkøb af tillægssikringer (fortsættelses sygekassen danmark har ca. 1,3 mio. medlemmer).
7. Skattefradrag for forsikringspræmie.
8. Konkurrerende private forsikringsordninger.
9. Lavere skat mod privat forsikring.

10. Og endelig frit privatiseret forsikringsstyret sundheds marked, med minimalstatens garanti for hjælp til de 7–9 pct. af befolkningen, som ikke kan magte denne ordning. En sådan målrettet trinvis strategi for alle områder af socialstaten vil bringe os hurtigere, og med befolkningens opbakning, mod minimalstaten. Prøv bare!

Nobelpristagerne i økonomi 1993

Bo Andersen

Den 12. oktober fik amerikanerne Robert Fogel og Douglass North tildelt Nobelprisen i økonomi. De har været „pionerer inden for den gren af den økonomiske historie, der hedder cliometri, det vil sige den forskning, som kombinerer økonomisk teori, kvantitative metoder, hypotesetestning, kontraktiske alternativer og traditionel økonomisk-historisk teknik for at forklare økonomisk tilvækst eller tilbagegang“. Jo tak. Men hvad betyder det?

Fogel og North har gennemgået den økonomiske udvikling og sammenlignet med *tænkte* alternativer. De har fået forbløffende resultater. Offentlige investeringer ser historisk ikke ud til at gøre meget fra eller til. Vækst opstår i et system, der fremmer individuelle snarere end kollektive løsninger. For eksempel et juridisk system baseret på privat ejendomsret frem for kollektiv ejendomsret. Robert Fogels væsentligste bidrag til den økonomiske teori var hans spørgsmålstegn ved statens rolle som drivkraften bag den økonomiske vækst. I *Railroads and American Economic Growth* fra 1964 betvivler han, at de statslige tilskud til jernbanedriften (infrastruktur!) var afgørende for landets udvikling. Han spørger: „Hvis der ikke havde været jernbaner, hvad ville der så være sket?“ Spørgsmålet kan forekomme absurd. Fogel forklarer: Tilhængerne af statsstøtte til infrastruktur hævder, at jernbanerne i USA nedsatte transportomkostningerne og således gjorde store områder tilgængelige for økonomisk udnyttelse. Det var en opgave private ikke kunne klare. Desuden hævder de, at anlæggelsen af jernbanerne skabte en ekstraordinær efterspørgsel efter bestemte industrielle produkter.

De påstår, at det igangsatte den amerikanske industrialisering, og at den hurtige transkontinentale transport muliggjorde, at tekniske nyskabelser såsom Bessemer stål og telegrafene kunne nå markeder i hele landet. Fogel rekonstruerede en imponerende mængde industrielle variable fra 1800-tallets USA for at teste teorien. Han rekonstruerede transportomkostninger og den regionale fordeling af kommercielt landbrug. Han gennemførte en sektoranalyse af jern- og stål-industriene. Han viste, at jernbaneinfrastrukturen ikke var altafgørende for koloniseringen af vesten. En sammenligning af transportomkostningerne mellem jernbaner og vandveje viser, at jernbaner havde en lille fordel. Men en beskedent udvidelse af det amerikanske kanal-netværk ville have givet adgang til 95% af den samme mængde landbrugsjord til nogenlunde samme pris.

Statsinvest

Fogel påviste også, at fraværet af jernbaner ikke ville have påvirket landets omkostninger til energi og mineralske ressourcer som kul og stål. Anlæggelsen af jernbanerne skabte aldrig en efterspørgsel på mere end 5% af den amerikanske produktion af stål i årene 1840-1860. Selv i anden halvdel af 1800-tallet var jernbaneudbygningen ikke stor nok til at forklare den industrielle vækst og udvikling. Alt andet lige konkluderer Fogel, at uden jernbanerne ville det amerikanske bruttonationalprodukt i 1890 kun have været 3% lavere. Sagt på en anden blev den amerikanske vækst maksimalt forsinket to år.

Milton Friedman, som fik Nobelprisen i 1976 er enig. Han påstår, at statsintervention i det lange løb kun har begrænset indflydelse på den økonomiske udvikling, sammenlignet med langt mere fundamentale kræfter. Det være sig befolkningsudvikling, udvikling af både menneskelig og materiel kapital, samt et økonomisk system der fremmer individuelt initiativ.

Det private amerikanske marked i 1890'erne havde selvfølgelig ikke kapaciteten til at finansiere bygningen af jernbanerne, som blev udført med offentlig støtte. Men den statslige indsats stimulerede udelukkende en type aktiviteter på bekostning af andre, der kunne have været udviklet, hvis staten ikke havde forvrænget ressourceallokeringen.

I et historisk perspektiv ser selve idéen om, at offentlige investeringer i infrastruktur skulle være gavnlige for væksten altså næppe ud til at kunne holde. I Danmark kommer vi måske til at investere kollektivt i broer, hvor det kunne være mere effektivt at lade private investere i transport ad vandvejen.

Ejendomsret og patent

Professor Douglass North fremhæver, at den næsten eksplosive teknologiske udvikling i Europa begyndte, da ejendomsretten blev entydigt defineret — ikke mindst som *uafhængig* af politiske interesser. Ejendomsretten til nye opfindelser blev sikret gennem et patentsystem, der garanterede den intellektuelle ophavsret. Værdien og betydningen af netop et patentsystem er indlysende. Langt de fleste opfindelser og videreudviklinger af forskellige produkter sker som følge af en produktudvikling, der både tager tid, og medfører store omkostninger for den enkelte producent. Hvis ejendomsretten til de udviklede produkter og dermed den fremtidige indtjening og betaling af omkostningerne ikke er sikret, vil de færreste tage initiativet til udviklingen.

Patentsystemet er dermed en nyskabelse som juridisk instrument. Patentsystemet betød ikke kun grundlaget for en teknologisk udvikling, men gav samtidig et stærkt incitament til at investere i uddannelse, forskning og selve produktionen af de nye produkter. Den private sektor og markedet så mulighederne. Selve formålet med ejendomsretten som økonomisk instrument er dermed ikke at sikre, at besidderne af ejendom er de eneste, der drager nytte heraf. Formålet er at give ejerne en tilstrækkelig tilskyndelse til, at de vil forsøge at forøge ejendommens værdi gennem investering, udvikling eller forarbejdning til gavn for hele samfundet.

Udstykning af havet

Douglass North giver sammen med Roger LeRoy Miller i *The Economics of Public Issues* fra 1971 et typisk eksempel på ejendomsrettens betydning: „Fiskere er fattige fordi de er tvunget til at benytte ineffektive redskaber og kun har tilladelse til (på grund af offentlig regulering) at opfiske en vis fangst ad gangen, og ikke mindst er der alt for mange af dem. Forbrugerne betaler en langt højere pris for røget laks, end det ville være nødvendigt, hvis man brugte effektive fangstmetoder. Uanset det evigt voksende antal af reguleringer, er laksebestanden stadig ikke sikret.“

Problemets kerne er den nuværende ikke-ejede status. Det er ikke i nogen individuel fiskers interesse at beskæftige sig

med laksens yngel. Det er lige modsat: Det er derimod i hans interesse at fange så mange fisk, som han kan i løbet af en sæson.“

Dermed vil havet meget hurtigt blive fisket tomt. North påpeger, at privat ejendomsret over havet vil betyde, at ejeren vil benytte den billigste og mest effektive teknologi og dermed bevare og få et produktivt afkast af selve havet. North ser muligheden: „Opfindelsen af moderne elektroniske sensorer har gjort udstykningen af store havområder både relativt billigt og enkelt.“

Eksemplet kan overføres til enhver ressource, hvor ejendomsretten ikke har fået lov at virke. Ejendomsretten er ifølge North et „kontrakt-system“. Kontrakter, der anerkender ejendomsretten hos andre, var med til at styre samfundet i den industrielle revolutions begyndelse. Kontraktsystemet blev *ikke* opfundet eller gennemført af staten. Derimod gav statsmagten sin tilslutning til systemet *efter* det gennem en årrække havde vist sig at fungere på markedet. De traditionelle handelsmønstre, der eksisterede på et uformelt niveau var både effektive og almindeligt anerkendte. Staten ophævede med andre ord blot sædvaneretten til „lov“. Det var selve „skabelsen“ af lov, og her forstået som en kontraktstyret ejendomsret, der medførte vækst og interesse for investering i forskning, udvikling og fornyelse. Men på privat basis.

Løsningen er altså ikke, ifølge nobelpristagerne, at det offentlige indgår i en slags joint venture med private. Løsningen er tværtimod at give de private optimale muligheder for at handle på grundlag af ejendomsretten. Hvis regeringen for alvor ønsker at hjælpe erhvervslivet, er løsningen en af-kollektivisering af det danske samfund, større fokus på privat ejendomsret og personlige incitament. For eksempel privatiseringer, udliciteringer, nye mekanismer i miljøpolitikken, afgrænsning af ejendomsretten til æteren, private forsikringsordninger på arbejdsmarkedet.

Frank Zappas sidste turné

Jonas Virdalm

Musikeren og nyliberalisten Frank Zappa er død. Han blev født den 21. december 1940 i Baltimore og døde den 4. december 1993 i Los Angeles. I hans sidste leveår var han plaget af kræft, og dødsårsagen skal angiveligt have været prostata-cancer.

Selvom det ikke var en uventet besked, var den alligevel dyster. Personligt har jeg altid haft følelsen af at være vokset op sammen med Frank Zappa. Jeg købte den første plade i 1975, da jeg var 14 år, og har siden hengivent fulgt hans karriere til afslutningen.

Frivol og kontroversiel

Frank Zappa var kontroversiel i hele sit liv. Han var ofte i konflikt med sit pladeselskab om kontraktspørgsmål. Myndighederne var heller ikke særligt glade for ham. Da hans kritik imod staten og dens håndlangere i begyndelsen af 60'erne blev stadig vanskeligere at håndtere for dem, ville de sende ham til Vietnam. Men Zappa havde imidlertid siddet i fængsel for indspilningen af en *obskøn* samtale på bånd. Og ifølge amerikansk lov må straffede personer ikke gøre militærtjeneste. Staten blev således fanget i sit eget regelværk.

Musikalsk blandede Zappa mange forskellige stilarter. Intet syntes at være umuligt for ham. Mange opfattede derfor hans musik som outreret. Selv hans personlige musiksmag var anderledes. Han holdt således både af 50'er-rock og klassisk musik. På et spørgsmål om, hvordan han kunne gøre det, svarede han kort: „Man kan vel ikke spise oksefilet hver eneste dag.“

Musikalsk leverede han højdepunkterne i begyndelsen af 70'erne med skæringer som *Fillmore East*, *Chunga's Revenge*, *Over-Nite Sensation*, *Apostrophe (')* og *Roxy & Elsewhere*. Teksterne var domineret af sex, men næsten lige så ofte handlede de om politik, eller snarere anti-politik. Tekstmæssigt må pladen *Broadway the Hard Way* regnes som klimaks. Mange kendte politikere bliver på denne plade kompromisløst udstillet. Nævnes bør især TV-prædikanten Pat Robertson, Jesse Jackson, Ronald Reagan, George Bush (Sorry, you're still a wimp) og ikke mindst Richard Nixon (How did that asshole ever manage to get in?).

Aversion imod politik

Politik var noget, der optog Zappa. I Europa opfattedes han som venstreorienteret, primært på grund af sine mange udskjelser i forhold til det amerikanske samfund. Dette er en grov misforståelse, hvis man med venstreorienteret mener socialisme og velfærdsstat. Zappa kritiserede alles krav om magt over individet, uanset hvad de kaldte sig. Allerede på sin debut-LP *Freak Out* gjorde han grin med Lyndon Johnson og dennes forestillinger om *The Great Society* (som indebar omfattende føderale velfærdsprogrammer). I 1979, inden Public Choice-skolen havde fået sit egentlige gennembrud, skrev han på sit pladecover, „at politikere ikke vedtog love af godhed, men alene for at opnå stemmer.“

Hans anti-politiske fremtoning førte til, at det libertarianske parti i midten af 80'erne ville gøre ham til deres præsidentkan-

didat. Efter flere møder viste det sig, at Zappa havde sympati for idéen, selvom det hele løb ud i sandet på grund af Zappas manglende skoling i økonomisk teori. (Findes der andre end libertarianere, som tror, at økonomiske kundskaber er en egen-skab, folk stemmer på?).

Censurens vej til diktatur

I løbet af 80'erne blev censur et stadig vigtigere emne for Zappa. I 1980 fik radiostationer forbud mod at spille en af hans melodier, idet den kritiserede værnepligtsindkaldelse. Zappa advarede imod denne udvikling, som han mente ville føre til at USA blev en mellemting mellem Ceausescus Rumænien og Ayatollahens Iran.

Zappa havde en stærk aversion imod de kristne fundamentalister og deres indskrænkethed. Han tilegnede ligefrem melodien *Heavenly Bank Account* til de pengehungrende TV-prædikanter. Tipper Gore (vicepræsident Al Gores kone) og hendes organisation *Parents' Music Resource Centre* blev også gjort til skydeskiver, idet de førte kampagner imod sex og vold i rockmusikken og krævede forbud og advarselstekster. Zappa deltog i den forbindelse i en kongreshøring og forsvarede ytringsfriheden med henvisning til den amerikanske forfatning.

Under denne høring blev han spurgt, hvor stor indvirkning, han mente, rockmusikkens tekster havde på ungdommen, og han svarede: „Jeg lavede engang en sang om tandtråd, men jeg tror ikke at det har påvirket tandsundheden det mindste.“

Frihedssymbol i øst

I 80'erne fungerede Zappa og hans musik som inspirationskilde for Østeuropas frihedsstræbende ungdom, som indsmuglede hans plader til myndighedernes store fortrydelse. Da muren faldt, inviterede præsident Vaclav Havel (en årelang Zappa-freak) ham til Tjekkoslaviet og udnævnte ham til rådgiver i spørgsmål vedrørende kultur og handel. Dette blev ikke tilset med blide øjne fra den amerikanske stat, som stadig betragtede Zappa som en trussel. Den daværende udenrigsminister gjorde således Havel klart, at Tjekkoslaviet i fremtiden måtte vælge mellem enten Zappas eller USA's støtte; både og kunne der ikke blive tale om.

Fremtidens præsident

Zappa var nødsaget til at afstå fra posten som kultur- og handelsrådgiver, men planlagde en grusom hævn imod de amerikanske myndigheder. I 1992 ville han endelig lade sig opstille til det amerikanske præsidentvalg. Hans program omfattede krav om, at staten ikke skulle have nogen virksomhed, udover en række grundlæggende retsopgaver; retsvæsen, politi og forsvar. Hvis nogen til nød ønskede yderligere offentlige tjenesteydelser, måtte de organisere det på lokalt niveau. Zappa mente endvidere, at alle indkomstskatter skulle afskaffes og, naturligvis, at ytringsfriheden skulle respekteres fuldt og helt. Når han blev adspurgt om sine chancer for at blive valgt, svarede han, at det var sikkert, at alle vælgere ville valfarte til ham, når de opdagede, hvor kedelige og korrupte de øvrige kandidater var.

Noget historisk var ved at indtræffe. En folkelig og popu-

lær kandidat ville stille op til præsidentvalget i USA med et radikalt nyliberalistisk program. Det var næsten for godt til at være sandt. Og det var det. Skæbnen kom imellem. Zappa blev gjort bekendt med sin cancer og afskrev alle planer om at kandidere. Ved valget støttede han Ross Perot; ikke fordi han syntes om ham, men fordi han i endnu mindre omfang kunne udstå Bill Clinton og George Bush. En historisk mulighed var gået tabt.

Sidste turné

Zappa fortsatte til det sidste med at skrive musik. Da en journalist spurgte ham om hvorfor, svarede han irriteret: „Hvad skulle jeg ellers gøre? Spille golf?“ Lige til det sidste holdt han fast ved sine synspunkter. Hans musik og de anti-autoritære tekster var en inspirationskilde for mange. Frank Zappa nåede aldrig at opleve det selv, men måske oprinder den dag, hvor mennesker over hele verden indser, at politikerne og staterne ikke er deres venner. Noget som Zappa ikke havde tålmodighed til at vente på inden han begav sig afsted på sin sidste turné:

„Can't have no private conversation
nowhere in the USA
Can't wait 'til the rest of the people
all over the world
Find out their government is the same ol' way!“

Anmeldelser

Frihed, formynderi og fordomme

James Fitzjames Stephen: *Liberty, Equality, Fraternity*, red. Stuart D. Warner. Med forord af Stuart D. Warner. 268 + xxix s., hardcover & paperback. Liberty Classics udg., Indianapolis: Liberty Fund, 1993 [Første udg. 1873, anden udg. 1874. Oprindeligt offentliggjort som artikelserie i *Pall Mall Gazette*, november 1872–januar 1873].

Liberty Fund promoverer deres seneste udgivelse som en kritik af John Stuart Mill, der vil „stimulere nutidens læsers overvejelser om spørgsmål som: privat ejendomsret kontra statslig omfordeling, lighed for loven kontra millsk egalitarisme, personlig frihed kontra demokratisk flertalsvælde, statslig håndhævelse af moral.“

De centrale elementer i Mills frihedsdoktrin er dels personlig frihed, dels en utilitaristisk drøm om et samfund, hvor enhver ser det som sit højeste mål at opofre sig for fællesvellet. På trods af de to størrelses umiddelbare uforenelighed har Mill reddet sig i land ved at frigøre sin liberalisme for enhver form for konsekvens, således at den — selv her i landet — har skabt basis for de mærkeligste forestillinger blandt folk, der ynder at kalde sig liberale.

Der er derfor rigeligt brug for en kritik, der klarlægger Mills tanker og forsøger at vise i hvilken grad, der er tale om en selvmodsigelse hos Mill, og i hvilken grad, fejlen ligger hos fortolkerne.

Hvis man lader sig foranledige af forlagets omtale til at tro, at det er den kritik, Stephen leverer, så bliver man imidlertid slemt skuffet ved læsningen. Stephen er ikke liberal, han er stokkonservativ.

Essensen i Stephens tanker kommer bedst til udtryk i hans kritik af den demokratiske beslutningsproces. Det centrale element i den stephenske „liberalisme“ er hverken ejendomsret eller personlig frihed, men derimod en udvalgt klasse af vise statsmænd, der skal lede samfundet ud af al menneskelig elendighed, medens vi andre bøjer os i støvet. Problemet med demokrati er derfor ikke — som man ud fra foromtalen umiddelbart må tro — at demokratiske beslutninger kan krænke den personlige frihed, men derimod at der er tale om flertalsbeslutninger, hvilket skaber den i det stephenske univers utilgivelige situation, at den gemene hob er stillet lige med intelligentsiaen.

Hvorfra Stephens idealsamfund får sin superkrystalkugle af menneskelig kunnen, melder historien intet om. Den er der bare. Stephen gør ikke noget som helst forsøg på at forklare, hvordan man kan vide, hvem der er disse særligt begavede, der er udset til at lede riget, eller hvordan man sikrer, at det netop bliver dem, der kommer til magten — og det på trods af, at de udgør selve fundamentet i hans tilgang til samfundsmæssige problemstillinger. Hele vejen igennem *Liberty, Equality, Fraternity* behandles alle emner — religion, moral, utilitarisme,

demokrati — med det ene for øje: Hvad bør den vise lovgiver gøre ved dette emne? Det er slående, at Stephen end ikke diskuterer muligheden af at overlade blot en lille smule af samfundets udvikling til tilfældigheder. Alt skal konstrueres. Spontane ordensprocesser — nej tak!

Det bliver ikke bedre af, at Stephen kombinerer sit formynderi med fordomme, som udviklingen for længst er løbet fra og som derfor bliver stillet nådesløst til skue. For eksempel er kvinder svagere, mindre intelligente, uegnede til at koncentrere sig om noget som helst i længere tid ad gangen. Dette er i Stephens øjne ikke nogen subjektiv udtalelse, men et simpelt faktum, som lovgiverne må rette sig efter.

Det er en skam, at hele bogen skal præges af denne dybt konstruktivistiske tilgang, for ind i mellem gemmer der sig nogle ganske kloge betragtninger. Stephen gør blandt andet op med anvendelsen af betegnelsen „uselvisk“ om f.eks. velgørenhed og gør opmærksom på, at den slags handlinger er lige så selviske som alle, da de blot tilfredsstiller vores selviske behov for at opføre os „uselviskt“. Anvendelsen af betegnelsen „uselvisk“ om en frivillig handling kan aldrig være andet end nonsens og bør derfor ikke tages bogstaveligt.

Umiddelbart kan det virke som petitesserytteri, men når det kædes sammen med Stephens kritik af Mills utilitaristiske utopi, der baserer sig på, at man opfører sig uselvisk og nærer en så uudgrundelig kærlighed til menneskeligheden *per se*, at man opofrer sig for sine medmennesker i enhver situation, hvor det måtte være gavnligt for dem, giver det god mening.

Stephen ser to væsentlige forskelle mellem Mills „Brotherhood of Man“ og traditionelle religioner. Den første er, at traditionelle religioners samfundsmodeller primært baserer sig på selvisk opførsel. Opfordringer om f.eks. at vende den anden kind til eller at give al jordisk rigdom væk, skal — med en økonoms sprogbud — kun opfattes som opfordringer til, hvorledes man skal opføre sig marginalt, ikke totalt. En opfordring til at give alt jordisk gods væk skal altså ikke tages bogstaveligt, men opfattes som en opfordring til at give noget af det til de fattige. Den millske utopis grundprincip er derimod, at al handling skal være „uselvisk“.

Den anden forskel er, at det jordiske liv kun indgår som et delelement af ringe værdi i traditionelle religioner. Derfor er der et incitament til „uselvisk“ opførsel i det jordiske liv i form af løfter om evige goder i Paradis, hvis man opfører „uselvisk“, og trusler om evig pinsel, hvis man ikke gør det.

For „Brotherhood of Man“ er det jordiske liv derimod selve målet. „Uselvisk“ opførsel kan således ikke belønnes i et andet

liv hinsides dette, og kravet om uselviskhed må derfor opfattes helt bogstaveligt. Dermed har vi en væsentlig grund til at „Brotherhood of Man“ og lignende utopier, som udelukkende baserer sig på en dyrkelse af det jordiske liv (socialisme, kommunisme, m.v.), ikke kan fungere i praksis. Den indirekte appel til selviskheden, som er selve drivkraften i traditionelle religioner, er slet ikke tilstede.

Når Stephen kan komme med en så skarp observation som denne, kan det både undre og ærgre, at han ikke har gjort sig dybere overvejelser om sin grundlæggende samfundsmodel. Men forordet til den første udgave giver forklaringen. Det tilegner bogen til den engelske guvernør i Indien og afslører, hvorfra Stephen har hentet inspiration. Det er på sin tur til Indien i 1870–71, at han har set intelligentsiaen — de hvide — styre, lovgive og sætte rammer for den gemene hob „for deres eget bedste“. Gad vide om han ville skifte mening, hvis han havde mulighed for at stifte bekendtskab med de sidste hundrede år af Indiens historie?

LibertyPress/LibertyClassics har tradition for at sælge meget smukke og holdbare bøger til latterligt lave priser. Jeg har altid købt deres paperback-udgaver, da de er — om muligt — endnu billigere, men det kan godt være, at jeg ændrer holdning nu, efter at have fået hardback-udgaven af *Liberty, Equality, Fraternity* i hånden. Typografisk er den en nydelse, og indbinding og tryk er så pænt og solidt udført, at man kan udsætte den for stort set hvad som helst.

LibertyClassics har også forsynet Stephens tekst med forskelligt udstyr i form af forord, fodnoter og stikordsregistre, men det slipper de knap så godt fra. Stikordsregistret er mangelfuldt. Størstedelen af de begreber og fraser, der anvendes gentagne gange i teksten, er ikke til at finde. Desuden har redaktøren af uforklarlige årsager valgt at flytte Stephens forord til den anden udgave om bagved selve teksten. Ganske vist er det et meget langt forord, men det behandler en del af den kritik, der dukkede op mellem første og anden udgave, og Stephen fortsætter med at referere til disse kritikere i fodnoterne i hovedteksten, som man således har svært følge argumentationen i, hvis man (som undertegnede) ikke har læst forordet først.

H.C. Hansen

John Stuart Mill: *On Liberty with the Subjection of Women and Chapters on Socialism*, red. Stefan Collini. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Liberalist og/eller politiker?

Anders Fogh Rasmussen: *Fra socialstat til minimalstat: En liberal strategi*. 236 s. København: Samleren, 1993.

Anders Fogh Rasmussens bog: *Fra socialstat til minimalstatsøger* at favne meget bredt. Bogen bevæger sig fra at vurdere, hvordan et fremtidigt pensionssystem skal indrettes, og hvordan offentligt kulturtilskud bedst formidles, til meningen med livet i en filosofisk, næsten religiøs, forstand. Den mest dominerende egen-skab er dog det klare objektivistiske udgangspunkt. Således er ånden fra de objektivistiske filosoffer Ayn Rand og Douglas Rasmussen tydelig.

Bogens fremmeste formål er at give liberalismen en etisk grundgrundelse. Anders Fogh Rasmussen mener, at den stærke fo-

kusering på den frie markedsøkonomis effektivitet medfører, at liberalismens etiske indhold ignoreres. Referencerne til den frie markedsøkonomis overlegenhed er, efter kollektivismens kollaps, ikke tilstrækkelige til at motivere liberalismen. Derfor er det nødvendigt at give liberalismen en etisk grundgrundelse, hvilket i bogen sker gennem en meget fordansket og personlig præsentation af naturretigheder og objektivistiske begreber. Den fundamentale grundgrundelse for markedsøkonomien er ikke effektivitet, men den etik, den hviler på. „Markedsøkonomien er det eneste system for bytte og handel mellem mennesker, som tillader mennesket at leve som menneske.“ I forlængelse af denne grundgrundelse for markedsøkonomi konkluderes det, at frihed er „det absolutte og ufravigelige krav, som er vigtigere end velstand,

venskab, helbred og et hvilket som helst andet gode.“ (p. 113)

Det objektivistiske udgangspunkt fører Anders Fogh Rasmussen til at motivere friheden med evnen til, og muligheden for, at handle moralsk. Tilstedeværelsen af friheden er afgørende for, at man kan handle i overensstemmelse med egne værdier og motiver, og herigennem foretage moralske handlinger. Anders Fogh Rasmussen begrundet naturrettighederne gennem en objektivistisk argumentation. Meningen med livet er at stræbe efter det gode liv. Dette er imidlertid udelukket, hvis individet ikke har retten til eget liv. Hvis retten til eget liv ikke eksisterer, er det ikke muligt at opnå det gode liv ved at tænke og handle i overensstemmelse med fornuften. Derfor er det nødvendigt, at individet sikres rettigheder, der beskytter mulighederne for at stræbe efter det gode liv, dvs. at individet må sikres retten til sit eget liv.

Fra socialstat til minimalstat er også en platform for en kraftig kritik af utilitarismen. I forbindelse med kritikken af utilitarismen bringer Anders Fogh Rasmussen sig, uden at nævne navne direkte, såvel som i andre sammenhænge i bogen, på ideologisk kollisionskurs med partikollegaen Bertel Haarder. Haarder har i den brede debat været opfattet som liberal bannerfører og har i de senere år har bekendt sig til en vanskelig definerbar utilitarisme. Anders Fogh Rasmussen mener, at det er naturretsfilosofien, og ikke utilitarismen, der er nyliberalismens sande rødder. Spørgsmålet er, om det er formålstjenstligt at sætte så præcis afsender på nyliberalismens rødder. Det er sandt, at mange af de vægtige nyliberalistiske bidrag har et naturretligt udgangspunkt, men også tænkere med utilitaristisk udgangspunkt har leveret betydningsfulde bidrag til nyliberalistisk litteratur. Det kan f.eks. nævnes, at den amerikanske økonom og filosof, David Friedman i sin bog *The machinery of freedom* såvel som i talrige tidsskriftsartikler har medvirket til at puste liv i nyliberalismen. Det samme har hans far, nobelpristageren i økonomi, Milton Friedman, også med et utilitaristisk udgangspunkt.

I bogen udredes det, at jo stærkere og jo mere dominerende staten er i samfundene, jo mere tilbøjelig er individet til at ofre sin værdighed, ved blindt at adlyde magthaverne og myndighederne. Det sker for at sikre sig materielt. Dette var specielt et kendetegn i de tidligere totalitære stater i Østeuropa, men det er også et hjemligt karaktertræk. Socialstaten fratager befolkningen sin værdighed og gør den til slaver. Således har også danskerne udviklet et slavesind, der bevirker, at materiel tryghed prioriteres frem for frihed. Anders Fogh Rasmussen anfører, at velfærdsstatens iboende egenskaber har gjort borgerne afhængige af offentlige ydelser. Endvidere har en folkeopdragelse, der fremmer socialismen og velfærdsstatens værdier også medvirket til udviklingen af det danske slavesind. Den tredje årsag til udviklingen af dette slavesind er den kollektive tankegang, der oprinder fra, hvad der i bogen meget rammende betegnes som, vulgærgrundtvigianisme. Anders Fogh Rasmussen påpeger, at Grundtvig er blevet fejlfortolket. Således mener han, at for Grundtvig var frihed en vigtigere værdi end lighed, alligevel er Grundtvig blevet taget til indtægt for kollektivistiske synspunkter i forskellige afskyninger. Der sættes ikke direkte adresse på, men det er bl.a. Bertel Haarders åndelige broderskab med Ejvind Larsen der sigtes til.

Det fordanskede og personlige bud på objektivistisk etik er et interessant kapitel. Inspireret af Kant præsenteres tre fornuftstørrelser; *den teoretiske fornuft*, der består af erkendelse og evnen til at bruge erkendelsen; *den praktiske fornuft*, der er en kombineret forståelse, kommunikation og persvasiv egenskab; og

den æstetiske fornuft, der er evnen til selvforståelse og til at føle. Det er evnen til at bruge disse fornuftstørrelser, handle rationelt, der giver menneskets dets evne til at overleve.

På traditionel objektivistisk vis indeholder bogen et udfald mod altruistiske værdier. Et samfund, der er baseret på altruistiske værdier vil gå til grunde, idet generelle forventninger om at leve på andres produktivitet vil føre til, at der intet produceres. Det påpeges, at altruisme i den yderste konsekvens er logisk selvmodsigende, idet en absolut altruisme fører til, at al produktion skal videregives til andre, hvilket har den konsekvens, at mennesket (producenten) går til grunde, hvorved det bliver umuligt at hjælpe andre.

På trods af at Anders Fogh Rasmussen beskriver, at mennesket er dets eget formål, anfører han, at det alligevel har sociale behov, bl.a. for at erkende egen identitet og karakter og for at blive stimuleret. De sociale behov skal ikke forveksles med en pligt til at yde eller leve for andre. Mennesket har heller intet krav på, at andre overtager ansvaret for dets liv. Derimod har det et ansvar for at leve dets eget liv.

Selv om den første del af bogen i udpræget grad er lagt an på filosofiske ræsonnementer, bemærker Anders Fogh Rasmussen, at han ikke er filosof, men politiker. Dette kommer klart til udtryk i den del af bogen, der søger at overføre de filosofiske ræsonnementer til praktiske politiske løsninger. Dette gøres i form af politiske forslag, der forekommer inkonsistente i forhold til det beskrevne rettighedsudgangspunkt. Anders Fogh Rasmussen forsøger at kortlægge, hvilke opgaver, han mener, staten skal varetage. Således peges der på, at staten har en forpligtelse til at finansiere uddannelsessystemet, og at det skal være underlagt offentlig kontrol (p. 144–45); alle borgere bør være omfattet af en obligatorisk sygesikring (p. 170); pensionen bør bestå af en ensartet folkepensions til alle; og investeringer i kultur bør fremmes gennem skattebegunstigelser (p. 220). Ligeledes, hvor meget det fremhæves, at disse overvejelser udelukkende er af strategisk natur, er de inkonsistente med udsagnet om, at frihed er det absolutte og ufravigelige krav, som er vigtigere end hvilket som helst andet gode. Det svækker desværre fremstillingen.

Bogen har mange stærke sider. Den udprægede fordanskede og personlige fremstilling samt oversigten over betydelige ældre, såvel som nyere, liberalistiske bidrag gør bogen velegnet til introduktion af liberalisme og objektivismen for en bred læserskare. Præsentationen af objektivismen er et hæderligt forsøg. Imidlertid indeholder bogen også svage sider. Således er det ikke illoyalt over for de positive sider at påpege, at det en udpræget svaghed, at Anders Fogh Rasmussen ikke afholder sig fra at politisere i en bog, der ellers hviler på mere filosofiske og principielle overvejelser. Det er naturligvis interessant at læse, hvilke praktiske politiske tiltag Anders Fogh Rasmussen mener er tiltrængte, men det forekommer ikke så relevant i sammenhæng med mere filosofiske udredninger. F.eks. virker det direkte forstyrrende, at Den Europæiske Union i en mere moderat form søges begrundet og retfærdiggjort i en bog, der ellers er et udpræget opgør med socialstaten, kollektivismen, altruisme og statslige indgreb og regulering i øvrigt. Bogen er med sit rettighedsudgangspunkt et frisk og tiltrængt pust i den forstokkede hjemlige debat. Men lige så forfriskende de ideologiske udredninger er, lige så ærgerlige er de malplacerede politiske overvejelser.

Per Ørum-Hansen

PROGRAM	CANDIDATES	PURPOSE	AWARDS UP TO	DEADLINE
Liberty & Society Week-Long Seminars	Graduate and undergraduate students	To introduce participants to the foundations of classical liberal ideas	\$1,000	April 15
Liberty in Film & Fiction Summer Seminar	Undergraduate and first-year graduate students primarily in literature, film and drama	To consider classical liberal ideas in relation to literature and film	\$1,000	April 15
Liberty and Current Issues Summer Seminar	Advanced undergraduates, graduate students, and recent graduates interested in careers in journalism or public policy	To examine classical liberal principles and their application to current issues	\$1,000	April 15
Excellence in Liberty Prizes	Graduate and undergraduate students	To encourage the writing of articles and book reviews for Humane Studies Review	\$500	June 1
Felix Morley Memorial Journalism Competition	Students and young writers	To encourage reporting and writing that reflects appreciation of classical liberal principles	\$2,500	June 15
Hayek Fund for Scholars	Graduate students and untenured faculty members	To help offset expenses for participating in professional meetings	\$1,000	Any time
Assistance Fund for Professionals	Students and recent graduates pursuing careers in journalism, writing, film, publishing, or market-oriented nonprofits	To help offset expenses for participation in career-enhancing activities	\$1,000	Any time

IHS The Institute for Humane Studies

at George Mason University

4400 University Drive
Fairfax, VA 22030-4444
United States of America
Tel.: (+1) 703/934-6920
Fax.: (+1) 703/352-7535
Internet: menglis1@mason1.gmu.edu

For further information and application forms, please write, call or fax IHS.

If writing or faxing, please remember to state your name, address, school and subject of study, and exact information on which materials you require.